

บทที่ 4

วิเคราะห์สถานการณ์พุทธศาสนาในสังคมไทยจากสื่อมวลชน

สื่อมวลชนเป็นเหมือนกระจกบานใหญ่ที่สะท้อนภาพความเป็นไปของสังคม เมื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนากระจายตัวเข้ามาสู่ประชาชนด้วยสื่อมวลชนที่มีประสิทธิภาพในการแพร่กระจายข่าวสาร องค์กรทางพระพุทธศาสนาต่างเห็นความจำเป็นของการใช้สื่อมวลชน องค์กรสื่อมวลชนเองก็เห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างเสริมคุณธรรมในสังคม พระพุทธศาสนาที่อยู่ในรูปสื่อมวลชนจึงจำต้องปรับเปลี่ยนเนื้อหาและวิธีการนำเสนอให้เข้ากับลักษณะของสื่อมวลชน คือ การที่มีกลุ่มเป้าหมายจำนวนมาก เพื่อสนองความต้องการหลากหลายของคนในสังคม พระพุทธศาสนาที่เป็นศาสนาที่ต้อง "โอปนยโก" คือน้อมเข้ามาสู่ตน เข้ามาแสวงหาเพื่อความรู้แจ้งเฉพาะตน กลายเป็นคำสอนที่ต้องปรับตัวเข้าไปหามวลชน ธรรมะที่กระจายอยู่ในสื่อมวลชนจึงเป็นภาพสะท้อนของท่าทีของสังคมที่มีต่อพระพุทธศาสนา ในทางกลับกันพระพุทธศาสนาที่อยู่ในสื่อมวลชนก็มีส่วนในการกำหนดความเป็นไปของเผยแผ่ศาสนา และการรับรู้สาระทางพระพุทธศาสนาของประชาชนด้วย

ในบทวิเคราะห์นี้ แบ่งหัวข้อที่จะกล่าวถึงออกเป็น 4 หัวข้อ ดังนี้

1. ภาพรวมเนื้อหาคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เผยแผ่ผ่านสื่อมวลชน
2. เนื้อหาคำสอนแปรผันตามสื่อและผู้รับสาร
3. แนวโน้มของพระพุทธศาสนาในยุคสื่อสารมวลชน
4. ข้อเสนอแนะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสื่อมวลชน

1. ภาพรวมเนื้อหาคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เผยแผ่ผ่านสื่อมวลชน

จากบทที่ 3 เนื้อหาโดยรวมที่เผยแผ่ผ่านสื่อมวลชน สามารถสะท้อนถึงความต้องการคำสอนแบบต่างๆ และความเป็นไปของพระพุทธศาสนาในสังคม ได้แก่

1.1. ธรรมะประยุกต์

สื่อมวลชนซึ่งรองรับเป็นเป็นเครื่องมือสนองการเติบโตของระบบบริโภคนิยม เมื่อธรรมะขยายพื้นที่ไปสู่สื่อต่างๆ จึงจำต้องปรับเปลี่ยนลักษณะการนำเสนอคำสอนตามไปด้วย พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีอายุกว่า 2500 ปี ถึงแม้ผู้ที่เข้าใจหลักธรรมพระพุทธศาสนาอย่างจริงจังจะทราบถึงเป็นความทันสมัยของธรรมะที่สามารถนำมาแก้ไขปัญหาค่าได้ทุกยุคทุกสมัย แต่ด้วยลักษณะของการนำเสนอพระพุทธศาสนาแบบประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ที่สื่อถึงภูมิปัญญาของคนในอดีต แต่สื่อไม่ถึงคนในปัจจุบัน ทำให้พระพุทธศาสนาเป็นของคนแก่ และล้าสมัย การอธิบายคำสอนเพื่อนำมาใช้กับชีวิตประจำวันให้ได้มากที่สุดจึงเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้คนเข้าใจและปฏิบัติตาม

ได้ง่ายที่สุด การตีความอาจไปไม่ถึงความหมายอันลึกซึ้งของธรรมะ แต่เพียงพอสำหรับคนทั่วไปที่ต้องการเพียงพ้นจากทุกข์ที่ต้องเผชิญในบางขณะเท่านั้น ประชาชนส่วนใหญ่ก็มีความรู้ในพระพุทธศาสนาเพียงผิวเผิน ศัพท์และภาษาในพระไตรปิฎกยากเกินกว่าจะเข้าใจ ผู้เผยแผ่จึงปรับระดับภาษาให้ง่าย เป็นภาษาคนธรรมดา มิใช่ภาษาพระ ทั้งยังต้องคัดเลือก ตัดเติมเสริมธรรมะให้ถูกจริตถูกใจผู้ฟังกลุ่มใหญ่อีกด้วย

1.2. กระแสไสยศาสตร์

ไสยศาสตร์ ศาสตร์ที่ว่าด้วยเรื่องอำนาจลึกลับที่ยากต่อการพิสูจน์เป็นรูปธรรมได้ ถือเป็นอิทธิปาฏิหาริย์อย่างหนึ่ง คนจำนวนไม่น้อยมีความเชื่อลุ่มหลงและให้ความสำคัญกับไสยศาสตร์มากจนถือเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ทั้งนี้โดยมีสื่อมวลชนบางแขนงเป็นตัวตอกย้ำถ่ายทอดอุดมการณ์ไสยศาสตร์อย่างต่อเนื่อง ทั้งที่ว่โดยใจความแล้วพระพุทธศาสนาและไสยศาสตร์มีจุดมุ่งหมายต่างกันโดยสิ้นเชิง “ไสย” แปลว่า การนอน เป็นศาสตร์ที่นับถือแล้วจะลุ่มหลงมัวเมาเหมือนคนหลับไหล ส่วนพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เรียนรู้แล้วจะเป็นผู้ตื่น รู้แจ้งสัจธรรม แต่พระพุทธศาสนาก็กล่าวถึงความจริงที่มีส่วนทับซ้อนอยู่กับไสยศาสตร์ เช่น เรื่องนรกสวรรค์ เปต พเวดา อิทธิปาฏิหาริย์ และโหราศาสตร์ เป็นต้น ซึ่งความจริงดังกล่าวพระพุทธศาสนาไม่ปฏิเสธ แต่ไม่ใช่แก่นของพระพุทธศาสนา ไสยศาสตร์แอบอิงส่วนนี้เข้ากับคำสอน อาศัยที่พระสงฆ์บางกลุ่มเองเป็นผู้นำในการสร้างความเชื่อถือให้กับชาวบ้านด้วยไสยศาสตร์ เช่น ยอดพระคาถา พิธีตัดกรรมด้วยบุญญฤทธิ์ของหลวงพ่อ... อถรรพณ์กฎแห่งกรรม วัดมุงงคคมหาคลังของหลวงพ่อ...ภิกษุผู้เรื่องฤทธิ์อิทธิเดชเวทย์คาถา²⁶ เป็นต้น ความลึกลับยากต่อการพิสูจน์เป็นสิ่งที่ดึงดูดความสนใจคนมาตลอด สื่อมวลชนโดยเฉพาะสิ่งพิมพ์และโทรทัศน์ขานรับความนิยมโดยการผลิตสื่อเกี่ยวกับเรื่องลึกลับ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ พระเครื่อง โหราศาสตร์ ในหลาย ๆ สื่อก็เน้นความเป็นพระพุทธศาสนาเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือเข้าไป ภาพของพระพุทธศาสนาจึงมีไสยศาสตร์เกาะไปด้วยในบางส่วนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ภาพส่วนนี้เป็นความบิดเบือนที่ไม่เสริมสร้างปัญญาให้กับคนในสังคม สื่อมวลชนถือได้ว่าเป็นต้นแหล่งหนึ่งของกระบวนการหล่อหลอมความคิด ผู้รับสารของสื่อแขนงต่างๆ จะได้รับการตอกย้ำเรื่องพุทธแนวไสยศาสตร์อยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน ความเคยชินจะก่อให้เกิดความคุ้นเคยกับเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างดี ทำให้บางกลุ่มเข้าใจคำสอนทางพระพุทธศาสนาผิดไป ทั้งบางรายลุ่มหลงในไสยศาสตร์จนเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาตนเอง

1.3. คำสอนเรื่องการแก้ทุกข์

“เห็นทุกข์แล้วจึงเห็นธรรม” คำสอนเรื่องทุกข์มีอยู่หลายนัยยะ แต่สิ่งที่เกิดขึ้นและรับรู้ได้ชัดเจนที่สุดในปัจจุบัน คือ ทุกขเวทนา สภาพที่ทนได้ยาก ความไม่สบาย มีทั้งทุกข์กาย และทุกข์ใจ

²⁶ นิตยสารโลกลึกลับ 205 (มกราคม 2545)

ความเดือดร้อนใจที่เกิดขึ้นด้วยสภาพสังคม ทำให้คนหาทางออกด้วยวิธีต่างๆ การหันเข้าหาศาสนาเป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพ การแก้ทุกข์สำหรับคนในปัจจุบันเป็นการระงับทุกข์ชั่วคราว เมื่อสงบใจได้ก็กลับเข้าสู่กระแสโลก เมื่อมีทุกข์ก็หันมาละวางเพื่อขจัดทุกข์

ทุกข์เป็นความบกพร่องด้านจิตใจมนุษย์ที่ต้องเผชิญอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน องค์การผู้เผยแพร่หลายองค์การเน้นความสำคัญเรื่องการแก้ทุกข์ ให้ธรรมะเป็นเหมือนประตูป่องทางชีวิต ทำให้ธรรมะเพื่อการแก้ทุกข์นี้กระจายอยู่ในสื่อมวลชนทุกประเภท

1.4. ธรรมะตามแบบแผนในพระไตรปิฎก

อาจจะเรียกได้ว่าเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาแบบประเพณี คือ การคงลักษณะการแปลพระบาลีตามความหมายดั้งเดิม ตามคัมภีร์ชั้นอรรถกถาซึ่งโบราณจารย์เขียนขึ้นมาอธิบายตอนยากๆ ในพระไตรปิฎก พระสงฆ์เป็นผู้นำในการเผยแพร่ธรรมะที่ถูกต้องนี้ ด้วยระบบการศึกษาสงฆ์ที่เน้นการศึกษาพระบาลี ถึงแม้คนส่วนใหญ่ในสังคมที่มีพื้นฐานทางธรรมะน้อย จะสนใจธรรมประยุกต์มากกว่า แต่ในแง่ของการสืบศาสนาของพระภิกษุ และเมื่อเกิดกรณีขัดแย้งในการตีความธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าให้เป็นศาสดาต่อآنย่อมเป็นมาตรฐานสำหรับการวัดความถูกต้อง

1.5. ธรรมะเชิงวิชาการ

นอกจากในมหาวิทยาลัยสงฆ์แล้ว กระแสการศึกษาพระพุทธศาสนาแบบวิชาการในประเทศไทยเฟื่องฟูขึ้นในมหาวิทยาลัยทางโลกตามความนิยมของมหาวิทยาลัยตะวันตกที่ให้ความสนใจพระพุทธศาสนาในทรรศนะของปรัชญาและของศาสตร์อื่นๆ ในมหาวิทยาลัยสงฆ์มีการปรับท่าทีของการศึกษาไปบ้าง โดยปรับพระพุทธศาสนาเข้ากับศาสตร์ต่างๆ เพื่อเพิ่มบริบทให้กับศาสนา แต่ยังคงเน้นหลักที่การศึกษาพระพุทธศาสนาแบบอนุรักษ์นิยมอยู่

ธรรมะเชิงวิชาการนี้ต่างจากการศึกษาตามแนวของคัมภีร์ซึ่งเป็นเรื่องรู้เชิงทฤษฎีเป็นพื้นฐานเพื่อวิปัสสนาธุระคือการปฏิบัติธรรม ความศรัทธาเลื่อมใสในศาสนาอาจจะถูกผลักดันให้เบี่ยงรองสำหรับการวิเคราะห์วิจารณ์คำสอน พระพุทธศาสนาเชิงวิชาการที่มีสอนในมหาวิทยาลัยทางโลกมีแนวโน้มการสอนให้สามารถใช้วิจารณ์ญาณในการวิเคราะห์ปัญหาต่างๆ ได้ด้วยตัวเอง และอธิบายให้คนอื่นเข้าใจความคิดของตัวเองได้ด้วยเหตุด้วยผล ด้วยประจักษ์พยานต่างๆ ไม่ให้อารมณ์ความรู้สึกส่วนตัวหรือศรัทธาเป็นที่ตั้ง พระพุทธศาสนาได้รับการศึกษาในฐานะเป็นศาสตร์หนึ่งเช่นเดียวกับวิชาต่างๆ มากกว่าการศึกษาเพื่อนำธรรมะมาปฏิบัติในชีวิตจริง

สภาพการณ์ของพระพุทธศาสนาเมื่อมองผ่านสื่อมวลชน ให้ภาพในด้านต่างๆ ของพระพุทธศาสนาที่ต่างกันด้วยลักษณะเฉพาะตัวของสื่อสิ่งพิมพ์ วิทยู โทรทัศน์ และอินเทอร์เน็ต ปัจจัยแวดล้อมสื่อ คือ ความแตกต่างขององค์การผลิตที่มีกลุ่มเป้าหมายในการรับสารไม่เหมือนกัน ทำ

ให้สื่อมวลชนแต่ละประเภทนั้นมีส่วนกำหนดรูปแบบและเนื้อหาที่นำเสนอมีแนวทางที่แปรไปตามสิ่งต่างๆ เหล่านี้

2. เนื้อหาคำสอนแปรผันตามสื่อและผู้รับสาร

2.1. สื่อสิ่งพิมพ์

เมื่อดูจากประวัติของการพิมพ์แล้ว แรกเริ่มสื่อสิ่งพิมพ์ตีพิมพ์เพื่อการเผยแพร่ศาสนาเป็นส่วนใหญ่ ต่อมาสื่อสิ่งพิมพ์ก็กลายมาเป็นสื่อเพื่อความบันเทิง ปริมาณของสื่อสิ่งพิมพ์ที่ตอบสนองต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาจึงลดปริมาณลง กลายเป็นส่วนประกอบหนึ่งเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ใน การเผยแพร่พระพุทธศาสนาสื่อสิ่งพิมพ์ได้รับความนิยมมากที่สุด เนื่องจากต้นทุนการผลิตไม่สูง เผยแพร่ได้จำนวนมาก สะดวกต่อการอ่าน และสามารถเก็บรักษาได้นาน แม้ในกลุ่มของผู้ที่สนใจธรรมะอย่างจริงจังหนังสือเล่ม (Book) จะเป็นที่ยอดนิยมกว่า เพราะมีเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมะล้วนๆ และมีมากมายหลายหัวข้อให้เลือกอ่านตามความสนใจ แต่สื่อสิ่งพิมพ์ที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้มาก ของประชาชนที่สุดก็คือหนังสือพิมพ์

2.1.1. หนังสือพิมพ์

สิ่งที่หนังสือพิมพ์นิยมเสนอเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาได้แก่ เสนอข่าวความประพฤติ ผิดธรรมวินัยของภิกษุสงฆ์ หนังสือพิมพ์มีเสรีภาพในการนำเสนอข่าว สิ่งที่หนังสือพิมพ์นิยมนำเสนอตามหน้าที่อย่างหนึ่งของสื่อมวลชน คือ หน้าที่ในการเฝ้าดู (Watchdog) ที่จับตาดูความเปลี่ยนแปลงหรือความไม่ชอบมาพากลของเหตุการณ์ต่างๆ ในสังคม ถ้าหากเห็นว่าไม่เป็นไปตามทำนองคลองธรรมก็จะมีการนำมาวิพากษ์วิจารณ์และนำเสนอต่อสังคมทันที หนังสือพิมพ์จึงลงข่าวการประพฤติผิดธรรมวินัยของพระภิกษุทั้งยังประโคมให้ข่าวเป็นที่สนใจและติดตามของประชาชนอยู่ไม่ขาดสาย ในกรณีนี้ ถือว่าเป็นดาบสองคม ถึงแม้ว่าเป็นประโยชน์ในแง่ของการตีแผ่การกระทำอันเป็นเหตุให้ศาสนาหมองมัว เพื่อจะได้มีการสอบสวนและดำเนินการแก้ไขให้ถูกต้อง แต่ในทางกลับกันการเสนอข่าวความประพฤติมิชอบของพระภิกษุเหล่านั้นก็เป็นอันตรายต่อศรัทธาของศาสนิกชนที่มีต่อพระภิกษุสงฆ์ ในงานวิจัยของสุทธิศัน ใจทยักระโทก (2539) พระสงฆ์ส่วนใหญ่เห็นว่าสื่อมวลชนมีความรับผิดชอบเพียงปานกลางต่อการเสนอข่าวเชิงลบทางพระพุทธศาสนา หนังสือพิมพ์ควรมีวิธีการเสนอข่าวอย่างสร้างสรรค์มากกว่าที่เป็นอยู่

หนังสือพิมพ์ประเภทข่าวหนัก เสนอบทความพระพุทธศาสนาในเชิงวิเคราะห์เน้นธรรมเพื่อการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน พระพุทธศาสนากับสังคมปัจจุบัน พระพุทธศาสนาในมุมมองของศาสตร์อื่นๆ เป็นต้น เช่น คอลัมน์ธรรมมาภิวัตน์ ในเนชั่นสุดสัปดาห์

“...จริยธรรมแบบพอใจ กับจริยธรรมแบบจำใจ มีความแตกต่างกันมาก

เมื่อเข้ามาในจริยธรรมแห่งความเอื้อประสานและความสุข วิธีคิดของเราจะ

เปลี่ยนไป เมื่อตั้งจิตคิดจะเอา เราจะมองคนอื่นอย่างเป็นคู่แข่งหรือเป็นเหยื่อ แต่เมื่อคิดจะให้ เราจะมองเขาด้วยความเข้าใจและเกิดความเมตตากรุณา²⁷

ในคَوْلัมน์อากาลโก โดยนามกาย ในมติชนสุดสัปดาห์

"พุทธศาสตร์ก็ดี วิทยาศาสตร์ก็ดี ศาสตร์ทั้งหลายที่มีที่มาหลายๆ ศาสตร์ จิตตศาสตร์ เกษตรศาสตร์ ทุกอย่างนั้นแหละ ค้นไปมันก็มีที่มา แต่ว่ามาจบ อยู่ที่ความจริงของมัน เพราะมันเป็นวิญญูะเหมือนกันกับล้อเกวียน... ในความเห็นของพระอาจารย์ชา สุภัทโท เหมือนมีดเล่มหนึ่ง เรามาลับให้มันคมๆ จะเอาไปทำให้มันเป็นประโยชน์ มันก็มีประโยชน์ ...จะเอาไปทำให้ไร้สาระ มันก็มีกำลังเท่าๆ กัน..."²⁸

คَوْلัมน์พระเครื่องก็มีในหนังสือพิมพ์ประเภทข่าวหนักเช่นกัน

หนังสือพิมพ์ประเภทข่าวเบา นิยมเสนอเรื่องเกี่ยวกับพระเครื่อง จิตวิญญาณ กฎแห่งกรรม ประวัติหรือธรรมะจากพระภิกษุที่มีชื่อเสียงในด้านสมาธิ ธรรมะแนวอนุรักษ์นิยม เช่น คَوْلัมน์อริยะะโลกที่6 ในหนังสือพิมพ์ข่าวสด

"หลวงพ่อกองอยู่ ไชติโก...สมัยที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ เป็นพระเปี่ยมด้วยเมตตา ใครไปหากก็ปฏิบัติเหมือนกันหมด ไม่มีแบ่งชั้นวรรณะ...แม้ท่านจะเป็นพระสงฆ์ที่แก่กล้าด้านวิชาและเชี่ยวชาญด้านกรรมฐาน แต่ไม่เคยโอ้อวดให้ใครรู้ ด้านการลงอาถรรพณ์นั้นเก่งมากทางค้าขาย ทางป้องกันอันตราย..."²⁹

การที่หนังสือพิมพ์สองประเภทที่มีฐานของความแตกต่างกันอยู่ที่กลุ่มเป้าหมาย และคَوْلัมน์ทางพระพุทธศาสนาต่างกัน แสดงให้เห็นถึงความสนใจของกลุ่มผู้อ่านไม่เหมือนกัน หนังสือพิมพ์สามารถแยกอายุ เพศ การศึกษา และสังคมของผู้อ่านได้กว้างๆ จำนวนผู้อ่านหนังสือพิมพ์ประเภทข่าวเบามักมีมากกว่าหนังสือพิมพ์ประเภทข่าวหนัก ประชาชนส่วนใหญ่ที่อ่านรับรู้พระพุทธศาสนาในบทบาทที่แสดงโดยหนังสือพิมพ์ประเภทข่าวเบา ขณะที่ชนชั้นกลางที่มีการศึกษาอ่านคَوْلัมน์พระพุทธศาสนาที่มีการนำเสนอแตกต่างกันทั้งเรื่องราวและวิธีเขียน แม้คَوْلัมน์เหล่านี้จะมีจำนวนน้อยเพียงแค่ 1 % ในหนังสือพิมพ์ แต่การคัดสรรเนื้อความใดๆที่จะนำมาลงในหน้ากระดาษที่มีจำกัดนั้น สามารถบอกลักษณะของพระพุทธศาสนาที่กระจายอยู่ในความรับรู้

²⁷ ว.วชิรเมธีภิกขุ. "ธรรมาภิวัตน์ : สันติภาพจากอิสรภาพและความสุข." เนชั่นสุดสัปดาห์ ปีที่ 10 ฉบับที่ 488 (8-14 ตุลาคม 2544) : 78.

²⁸ นามกาย. "อากาลโก : รอยเกวียน ยาว และกลม." มติชนสุดสัปดาห์ ปีที่ 21 ฉบับที่ 1072 (5 มีนาคม 2544) : 50.

²⁹ วีระฉัตร พลชัย. "อริยะะโลกที่6 : หลวงพ่อกองอยู่ ไชติโก," ข่าวสด (18 เมษายน 2544) : 31.

ส่วนใหญ่ได้ดี ในหนังสือพิมพ์ประเภทข่าวหนักนั้นมุ่งเสนอบทความทางพระพุทธศาสนาที่เน้นการปฏิบัติตนให้มีคุณธรรมในระดับสังคม การใช้ชีวิตร่วมกัน ส่วนในหนังสือพิมพ์ประเภทข่าวเบา นั้นมีแม้จุดมุ่งหมายไม่ต่างกัน แต่มักนำเสนอเรื่องพระเครื่องมากกว่า

2.1.2. นิตยสารและหนังสือพิมพ์ธรรมะ

นิตยสารธรรมะมีแนวความคิดและแนวทางการปฏิบัติหลากหลายตามจุดมุ่งหมายขององค์กรพุทธหรือองค์กรผู้ผลิตนิตยสารธรรมะเหล่านี้ ให้มีความแตกต่างกันที่ทำให้รูปแบบการนำเสนอ การคัดสรรเนื้อหาธรรมะแตกต่างกัน สะท้อนภาพความคิดทางพระพุทธศาสนาแบบต่างๆ ในสังคมได้เป็นอย่างดี นิตยสารธรรมะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ที่มีผู้อ่านในวงแคบ เนื่องจากเป็นนิตยสารเฉพาะทาง แนวทางการนำเสนอของนิตยสารเหล่านี้จึงอยู่ที่องค์กรเจ้าของหนังสือ มักเป็นมูลนิธิทางศาสนาสำนักต่างๆ สำนักเหล่านี้มีผู้ศรัทธาและสนใจอยู่เป็นกลุ่มๆ กลุ่มผู้รับสารเหล่านี้ย่อมพึงพอใจรูปแบบวิธีคิดของแต่ละสำนักอยู่แล้ว การอ่านนิตยสารธรรมะก็คือการรับรู้ข่าวสารข้อมูลจากมูลนิธินั้นๆ นั่นเอง

นิตยสารธรรมะที่โดดเด่นมากเล่มหนึ่ง คือ *สาวิกา* ของเสถียรธรรมสถาน ตั้งแต่ฉบับของเดือน ธ.ค. 2544 เป็นต้นมา *สาวิกา* เปลี่ยนรูปโฉมจากนิตยสารธรรมะเพื่อผู้หญิงมาเป็นนิตยสารผู้หญิงแนวธรรมะ จากฉบับเดิมเต็มไปด้วยความธรรมะละเอียดอ่อน ความง่ายงาม เพื่อให้เข้าถึงจิตใจของผู้หญิง เด็ก และครอบครัวได้ดี ฉบับใหม่นี้เจาะกลุ่มผู้หญิงที่ทันสมัยด้วยการศึกษาธรรมะที่ไม่มีวันล้าสมัย เพิ่มเติมคอลัมน์ให้หลากหลายขึ้น เหตุผลหนึ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงนี้คือ

“...ที่ผ่านมามีบางคนมองว่า *สาวิกา* เป็นหนังสือเฉพาะกลุ่ม ที่นี้รูปโฉมใหม่เราจะไม่จำกัดเฉพาะกลุ่มคนที่รู้จักเสถียรธรรมสถานเท่านั้น เพราะจริงๆ ธรรมะไม่ควรถูกจำกัดโดยสถานที่หรือตัวบุคคล...คือต้องการให้คนทั่วไปนำธรรมะมาใช้ในชีวิตมากขึ้น น่าจะเป็นรูปแบบกระจายให้ความรู้สึกว่าได้เป็นค่า...”³⁰

ธรรมลีลา หนังสือพิมพ์รายเดือนของมูลนิธิธรรมอิสสระ หนังสือพิมพ์ซึ่งวางแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน เพื่อคุณภาพของสังคม เนื้อหาหลักเกี่ยวกับบทบาทของพระพุทธศาสนา การนำมาใช้เพื่อแก้ปัญหาในสังคม มีรูปแบบคล้ายกับหนังสือพิมพ์ประเภทเน้นคุณภาพ บทความต่างๆ ในหนังสือพิมพ์เป็นลักษณะของการให้ข้อมูลมิใช่การสอนศาสนา

2.1.3. วารสาร

³⁰ ก้าว่าง. “สัมภาษณ์ : ศิริวรรณ เต็มผาติ กับบทบาท.ก.สาวิการูปโฉมใหม่,” *สาวิกา* ปีที่ 5 ฉบับที่ 45 (2544) : 97.

วารสารทางพระพุทธศาสนาส่วนมากตีพิมพ์เผยแพร่โดยสถาบันการศึกษา อย่างมหาวิทยาลัยสงฆ์และมหาวิทยาลัยที่มีการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ เนื้อหาจึงเป็น ธรรมะเชิงวิชาการ บทความและงานวิจัยทางพระพุทธศาสนาโดยผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ และนัก ศึกษาทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ สิ่งพิมพ์ทางพระพุทธศาสนาซึ่งมีผู้สนใจจำกัดแล้ว เมื่อเป็น งานวิจัยที่เต็มไปด้วยศัพท์ทางวิชาการ ผู้อ่านจำเป็นต้องมีความรู้พื้นฐานพอสมควร จึงเป็นสิ่ง พิมพ์ที่มีผู้อ่านในวงแคบกว่าสื่อสิ่งพิมพ์อื่นๆ อาจจะเป็นผู้ที่อยู่ในวงการการศึกษาศาสนาและ ปรัชญาเท่านั้น แม้จะมีผู้อ่านน้อย วารสารทางพระพุทธศาสนาก็มีความน่าสนใจอยู่ที่การตีความ คำสอนในมุมมองต่างๆ ทำให้เห็นความคิดของกลุ่มนักวิชาการที่มีต่อพระธรรม และสถานการณ์ พระพุทธศาสนาในสังคม

วารสารเหล่านี้มีความเหมือนกันที่ลักษณะงานเขียนเชิงวิชาการ แต่เมื่อมีกรณีขัดแย้งกันทางความคิดไม่ว่าจะเป็นเรื่องคำสอนหรือสถานการณ์ของพระพุทธศาสนา วารสารต่างๆ ก็ ยังคงแสดงแนวความคิดประจำสถาบันอยู่ดี เช่น ในกรณีการตีความนิพพานเป็นอัตตาของสำนัก วัดพระธรรมกาย วารสารทางวิชาการของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 ที่ เสนอบทความโต้แย้งตามการ ตีความอย่างตรงตัวในพระไตรปิฎก สถาบันสงฆ์ยังคงความอนุรักษ์นิยมในการเผยแพร่คำสอน ใน ขณะที่วารสารของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นสถาบันทางวิชาการที่เป็นกลางทางความคิด การเสนอบทความเกี่ยวกับกรณีดังกล่าวไม่สรุปลงไปว่าความคิดเห็นใดถูกหรือผิด เปิดโอกาสให้ผู้ สนในศึกษาและใช้ความคิดสรุปผลของสถานการณ์เอาเอง

ความล่อแหลมของการศึกษาและเผยแพร่ธรรมะเชิงวิชาการ คือ การวิเคราะห์ วิจัยพระธรรมและคัมภีร์ โดยอาศัยหลักของศาสตร์อื่นมาอธิบาย มักเสี่ยงต่อการบิดเบือนคำ สอน กระทบต่อความรู้สึกของพุทธศาสนิกชนจำนวนมาก อย่างกรณีงานวิจัย เรื่อง พระพุทธเจ้า บรินิพพานด้วยโรคอะไร ของพระมโน เมตตานันโท งานวิจัยฉบับนี้ที่ทำให้ภาพศาสดาของพระ พุทธเจ้ากลายเป็นชายชราธรรมดาไปนั้น ถูกโจมตีต่อเนื่องยาวนานและออกบทความแก้ไขความ เข้าใจผิดจากสื่อขององค์กรพุทธโดยเฉพาะสถาบันสงฆ์ ผลงานของพระมโนกลายเป็นที่ไม่ยอมรับ จากองค์กรผู้รักษาพระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิม เพราะเป็นงานที่แสดงการลดทอนศรัทธาและไม่ ยอมรับหลักฐานในพระไตรปิฎก

2.1.4. คอลัมน์ธรรมะในนิตยสารสื่อถึงรูปแบบความต้องการพระพุทธ ศาสนาในสังคม

นิตยสารทั่วไปหรือนิตยสารเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต มักกล่าวถึงเรื่องของศิลปวัฒนธรรม เพื่อครอบคลุมเนื้อหาที่จำเป็นสำหรับชีวิตไว้ทั้งหมด เต็มเต็มความสมบูรณ์ให้กับนิตยสาร นั้นๆ คอลัมน์ธรรมะที่มีอยู่ประปรายตามนิตยสารทั่วไป อาจจะเป็นคอลัมน์ประจำ 1 - 2 คอลัมน์ หรือคอลัมน์พิเศษที่เสนอเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาแบบไม่ประจำ แสดงความมีอยู่ของพระ

พุทธศาสนาผู้สังคัมไทย การส่งเสริมคุณธรรมออกมาในลักษณะต่างๆ ที่เข้ากับรูปแบบที่ต่างกัน ของนิตยสารประเภทต่างๆ เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับสังคัมไทยในฐานะที่เป็นรากฐานทางวัฒนธรรม ที่ไม่อาจจะทิ้งได้

นิตยสารที่มักจะมีคอลัมน์ธรรมะได้แก่ นิตยสารผู้หญิง นิตยสารเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม นิตยสารเชิงสารคดี นิตยสารครอบครัว นิตยสารสุขภาพ นิตยสารการเกษตร (เรียงตาม ลำดับปริมาณที่พบมากไปหาน้อย)

นิตยสารสำหรับผู้หญิงมักจะพบคอลัมน์ธรรมะเพื่อการใช้ชีวิต การแก้ปัญหา โดยมีวิธี และลีลาการเขียนต่างกันไปตามระดับของนิตยสาร นิตยสารเพื่อกลุ่มผู้หญิง มักนำเสนอธรรมะ อย่างอ่อนๆ แทรกเนื้อหาและวิธีคิดอย่างพุทธเข้าสู่ข้อเขียนที่ดูเหมือนเรื่องสั้นหรือบทความแนว เพื่อชีวิตและจิตใจมากกว่าจะเป็นการสอนธรรมะอย่างตรงไปตรงมาตามความในพระไตรปิฎก หรือหนังสือธรรมะ หรือเป็นเรื่องเกี่ยวกับคติพุทธที่อยู่ในศิลปะไทยมากกว่า ส่วนในนิตยสารผู้หญิง สำหรับกลุ่มแม่บ้านและกลุ่มผู้หญิงชนชั้นแรงงาน นิยมเขียนแบบสอนตามคำพระ คล้ายกับอ่าน หนังสือธรรมะ แม้จะมีวิธีการนำเสนอที่ต่างกัน แต่ผู้หญิงกับการเข้าวัดปฏิบัติธรรมมักจะมาคู่กัน ผู้หญิงมักจะมีวิธีแก้ปัญหาที่แตกต่างจากผู้ชาย การเข้าวัดเป็นลักษณะหนึ่งของการแก้ปัญหาของผู้หญิงที่มีมากกว่า สิ่งนี้สามารถบ่งชี้ให้เห็นถึงระดับความสนใจธรรมะของผู้หญิงในแง่ของผู้รับ ธรรมะ เพราะภาพของผู้นำในการเผยแผ่ก็ยังคงเป็นพระภิกษุซึ่งเป็นเพศชายอยู่ดี

คอลัมน์ที่ไม่เคยขาดหายไปจากหนังสือเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมไทย คือคอลัมน์พุทธ ศิลป์ ที่นำเสนอทั้งจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม รวมถึงวรรณกรรม ด้วยว่าพระพุทธ ศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยมายาวนานนับแต่การสร้างชาติ ดังนั้นศิลปะไทยอันเกิดขึ้นจาก ความวิจิตรของจิต จึงสร้างขึ้นตามศรัทธาของพุทธศาสนิกชนเพื่อเป็นพุทธบูชา พระพุทธศาสนา จึงเป็นรากฐานของศิลปะไทย หากจะศึกษาความงามของศิลปะไทยให้ถ่องแท้จึงต้องศึกษาพระพุทธ ศาสนาให้ถ่องแท้ คอลัมน์ในนิตยสารเหล่านี้จึงต้องคอยนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับคติพุทธในศิลปะ ไทยให้ผู้อ่านได้เรียนรู้และตระหนักถึงความสำคัญนี้เสมอ

นิตยสารสุขภาพ นอกจากเสนอเนื้อหาทางการแพทย์และการสาธารณสุขแบบวิทยา ศาสตร์ตะวันตกแล้ว การดูแลสุขภาพที่หมายถึงทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต ได้มีแนวโน้มของ การนำการนำภูมิปัญญาตะวันออกมาเป็นปัจจัยหลักในการดูแลสุขภาพ เช่น การบริหารร่างกาย ให้สอดคล้องกับลมหายใจ อย่างโยคะหรือกายบริหารแบบจีน เป็นการดูแลสุขภาพที่เริ่มจากภายในตน ไปจนถึงการดูแลภายในจิตใจอย่างการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาเพื่อฟื้นฟูสภาพจิตใจ เสริมสร้างกำลังใจของผู้ป่วย หรือการรักษาจิตให้ปราศจากกิเลสอันเป็นเหตุให้เกิดความเดือดร้อน ใจ และมีผลต่อสุขภาพกาย

ตัวอย่างคอลัมน์ธรรมะในนิตยสารผู้หญิง

คอลัมน์เรื่องไทยไทย ในนิตยสารดิฉัน

“พระพุทธรูปปฏิมากรซึ่งทรงสร้างและอุทิศส่วนพระราชกุศลถวายพระศรีสุธรรมราชา เป็นพระพุทธรูปทรงยืนยกหัตถ์ทั้งสองขึ้นประสานประทับที่พระอุระ...พระพุทธรูปจรรยา ที่ทรงรำพึงถึงพระธรรมที่จะแสดงโปรดเวไนยสัตว์นั้น เป็นเหตุให้มีการสร้าง พระพุทธรูปปางนี้ เรียกว่า ‘ปางรำพึง’...”³¹

คอลัมน์คุยเรื่องธรรมะ ในนิตยสาร เรื่องผู้หญิง Woman's Story

“กรรม หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา การกระทำนี้มีทั้งการกระทำ ดีเรียกว่า กุศลกรรม และการกระทำไม่ดีเรียกว่าอกุศลกรรม...
...ตราบไต่ที่กรรมดียังมีมากกว่ากรรมชั่ว วิบากของกรรมชั่วก็ส่งออกมาไม่ได้...”³²

ตัวอย่างคอลัมน์ธรรมะในนิตยสารเชิงสารคดี

คอลัมน์เกร็ดเก่าก็กส์ ในนิตยสารด้วย! ตูณ พิเศษ

“...พระพุทธรูปศานานิกายวัชรยานนี้ ชนชาติไทยรับถ่ายทอดมาจากเหล่าสมณะ นักปราชญ์เชื้อสายกรีก (ไอโอเนียน) และเปอร์เซีย...
...เรื่องราวของพระเวทที่แตกสลายนั้นเป็นพระพุทธรูปพระเจดีย์แล้วไว้ในพระไตรปิฎก โดยตรง ประเด็นสำคัญตรงนี้เป็นตัวตอบปัญหาที่ว่าถ้าไทยรับอารยธรรมมาจาก อินเดีย ทำไมไทยจึงไม่มีการแบ่งชนชั้นวรรณะ 4 แต่ไหลไปมีการแบ่งชนชั้นแบบขอม...”³³

คอลัมน์เหล่านี้ทำให้เราได้เห็นบทบาทของพระพุทธรูปซึ่งปรับตัวไปตามความต้องการของกลุ่มผู้อ่าน เป็นข้อดีที่ทำให้พระพุทธรูปที่มีอยู่ในบริบทต่างๆ มากขึ้น ในทางกลับกัน คำสอนก็ถูกปรุงแต่งไปให้อยู่ในรูปของสินค้าที่ปิดฉากต่างกันเพื่อกลุ่มผู้บริโภคต่างกัน

2.1.5. ภาพสะท้อนจากสื่อสิ่งพิมพ์

2.1.5.1. พระเครื่อง พุทธศิลป์ ศาสนาและพาดิน

การสร้างพระเครื่องในเมืองไทย เดิมที่ไม่ได้สร้างขึ้นเพื่อการค้าขาย แต่สร้างขึ้นเพื่อสืบบายพระพุทธรูป เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธรูป โดยบรรจุไว้ในกรุพระใต้ฐาน เจดีย์ ด้วยหวังว่าเมื่อกาลเวลาผ่านไป หากเจดีย์นั้นพังทลายและมีการขุดพบพระเครื่อง ก็จะทำให้รู้ว่า ณ ที่นั้น เคยเป็นที่ที่พระพุทธรูปรุ่งเรืองมาก่อน แต่เมื่อคนยุคหลังมาขุดพบศิลปวัตถุที่ได้

³¹ วิเศษไชยศรี. “พระพุทธรูปปฏิมากรในหอพระที่วัดพระแก้ว,” ดิฉัน 581 (15 พฤษภาคม 2544) : 328.

³² จิตรพรหม. “คุยเรื่องธรรมะ : วิปาก (วิบาก).” เรื่องผู้หญิง ปีที่ 2 ฉบับที่ 35 (16-31 กรกฎาคม 2544) : 38.

³³ นายปราชญ์ชยะ. “เกร็ดเก่าก็กส์ : ภาษาศาสตร์พื้นฐานที่คนไทย(ส่วนใหญ่)ไม่รู้จัก,” ด้วยคุณพิเศษ ปีที่ 26 ฉบับที่ 306 (สิงหาคม 2543) : 88.

รับการสร้างขึ้นเพื่อเป็นพุทธบูชาและสื่อให้ถึงคำสอนที่พระศาสดาได้ทรงสั่งสอนไว้กลับตีความเป็นของขลัง มีความหมายใหม่ในฐานะสินค้าศักดิ์สิทธิ์ที่มีราคาตามความเก่าแก่ ความหายาก และความนิยม ศิลปะของพระพุทธรูปและพระเครื่องกลายเป็นความเชี่ยวชาญเฉพาะสาขาในหมู่ นักสะสม นักเล่นพระ หรือนักเลงพระ ที่พึงมีติดตัวเพื่อจะประเมินค่าของพระเครื่องรุ่นต่างๆ พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นพุทธบูชาสถิตกลายเป็นพาณิชย์รูปแบบพิเศษที่อิงกับศาสนา มีจุดขายอยู่ที่ความขลังและความศักดิ์สิทธิ์ นิติสารพระเครื่องที่มีอยู่เป็นจำนวนมากบนแผงหนังสือที่เป็นเครื่องยืนยันถึงการตอบรับเป็นอย่างดีจากผู้อ่าน

คอลัมน์พระเครื่องในหนังสือพิมพ์ประเภทประชาชนนิยมส่วนที่มีพื้นที่เต็ม 1 หน้า กระดาษ แสดงถึงการเติบโตของตลาดพระเครื่องในเมืองไทยได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะนิติสารและคอลัมน์พระเครื่องจะพยายามสอดแทรกธรรมะของหลวงปู่ หลวงตา หรือพยายามจะยืนยันจุดยืนในแง่การสืบพระพุทธศาสนาด้วยการนิยมในพระเครื่อง แต่ผลปรากฏจากแว่นส่องพระเครื่อง ไม่สามารถสื่อถึงคำสอนหรือปลูกฝังคุณธรรมให้กับกลุ่มผู้อ่านได้ ในเมื่อพระพุทธศาสนามีอุดมการณ์ที่สวนทางกับระบบเงินตรา มูลค่าที่ประเมินให้กับพระเครื่องรุ่นต่างๆ จึงไม่ใช่สิ่งที่แสดงถึงคุณค่าทางศาสนาในสังคม

2.1.5.2. ธรรมะกับสังคม

ไม่ว่าจะเป็นปริยัติหรือปฏิบัติ ธรรมะนั้นสามารถเข้ากับสถานการณ์ต่างๆ ได้เป็นอย่างดี การตีความและนำมาใช้แก้ปัญหาสังคมจึงเป็นจุดเด่นของเนื้อหาคำสอนในสิ่งพิมพ์ เพราะกลุ่มผู้ที่มีรักการอ่าน มักจะมีความคิดเห็นร่วมสมัย ใส่ใจกับสภาพสังคม ธรรมะที่ประยุกต์เข้ากับสังคมปัจจุบันได้นั้น จะได้รับการยอมรับจากผู้อ่านมาก

2.1.5.3. ไสยศาสตร์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เรื่องเร้นลับ

นิติสารเรื่องผี กรรมเก่า การปลุกเสกเครื่องรางของขลัง สื่อสิ่งพิมพ์ประเภทดังกล่าวมีจำนวนมากและเป็นที่นิยมมากกว่าสิ่งพิมพ์แนวพุทธธรรม กระแสไสยศาสตร์ไม่สามารถทำให้คนเข้าถึงหลักพระพุทธศาสนาที่แท้ เพราะสิ่งที่หนุนหลังอยู่นั้นคือการไม่พึ่งพาตนเอง การใฝ่ใจในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์กับการปฏิบัติตน แม้บางครั้งการเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเรื่องลึกลับ จะทำให้เกิดความกลัวไม่กล้าทำชั่ว หรือทำดีแต่หวังผลประโยชน์ ถือว่าเป็นศรัทธาที่บิดเบือน

2.2. สื่อวิทยุกระจายเสียง

รายการธรรมะทางสถานีวิทยุ นับเป็นรายการเชิงวัฒนธรรมที่จำเป็นต้องมีอยู่ในสถานีวิทยุของหน่วยราชการ เพื่อตอบสนองนโยบายส่งเสริมการเผยแพร่วัฒนธรรมไทย รายการธรรมะเหล่านั้นมักเป็นรายการสั้นๆ เข้าใจง่ายๆ บรรยายโดยพระภิกษุที่เป็นที่รู้จักกันดีในสังคมไทย เช่น สมเด็จพระสังฆราช พระธรรมปิฎก เป็นต้น เพราะในรายการธรรมะแทรกสั้นๆ หากนำเสนอผู้บรรยายอื่น หรือเป็นฆราวาสที่ไม่เป็นที่รู้จักในวงกว้าง รายการนั้นอาจไม่เป็นที่น่าเคารพเชื่อถือเท่า

ที่ควร เพราะคนไทยจำนวนมากยังคงให้ความสำคัญกับสถาบันสงฆ์และให้ความเคารพที่ตัวบุคคลมากกว่า รายการธรรมะแทรกออกอากาศเนื้อหาธรรมะเบื้องต้น สำหรับบางรายการที่เข้าเวลาของสถานีโดยองค์การพุทธก็สามารถบรรยายธรรมตามแนวทางการนำเสนอ

2.2.1. สถานีวิทยุเพื่อพระพุทธศาสนา

นับเป็นปรากฏการณ์ทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ดี เมื่อมีสถานีวิทยุเพื่อพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นถึง 2 สถานี ทำให้สื่อวิทยุสามารถใช้ลักษณะที่เหนือกว่าสื่อสิ่งพิมพ์ในด้านของการได้ยินเสียง ซึ่งเป็นประโยชน์กับการฟังธรรมอย่างยิ่ง เพราะเสียงสามารถสร้างการโน้มน้าวใจให้เกิดความสงบได้ดี อีกทั้งเมื่อเป็นสถานีวิทยุสำหรับพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะแล้ว ก็สามารถบรรยายธรรมได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นได้ เพราะกลุ่มเป้าหมายที่หมุนมาฟัง ส่วนมากก็เป็นผู้ที่สนใจพระพุทธศาสนาเป็นพิเศษ

2.2.2. ฟังธรรมในบ้าน

กิจกรรมฟังธรรมและการสวดมนต์ทำวัตรเช้า – เย็นที่เคยกระทำกันที่วัดของพุทธศาสนิกชนย้ายสถานที่ประกอบพิธีมาอยู่ที่บ้านหรือแม้แต่ในรถได้ เพิ่มความสะดวกให้กับชีวิตที่เร่งด่วนแต่ต้องการอาหารใจ รายการวิทยุนอกจากจะมีธรรมะหัวข้อต่างๆ ให้เลือกฟังแล้วยังสามารถโทรศัพท์เข้าไปสอบถามข้อสงสัยได้ทันที เข้าถึงศาสนบุคคลได้โดยไม่ต้องออกจากบ้านไปไหน การเข้าวัดในปัจจุบันจึงมีบทบาทเปลี่ยนไป จะเกิดขึ้นเมื่อต้องการทำบุญในโอกาสสำคัญ รักษาอุโบสถศีลในวันพระ หรือการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไป

2.2.3. เพลงธรรมะ

ในรายการธรรมะทางวิทยุ โดยเฉพาะในสถานีวิทยุเพื่อพระพุทธศาสนาได้เกิดการแต่งเพลงธรรมะเพื่อนำเข้ารายการหรือคั่นรายการ เพลงธรรมะนั้นใช้ทำนองลูกทุ่งและลูกกรุง อาจเป็นการประยุกต์มาจากการสวดประกอบดนตรีที่ไพเราะประดุจเพลงที่ได้รับมาจากการสวดมนต์แบบอินเดีย หรือเป็นการประยุกต์เพื่อให้คนจำง่าย ศาสนาคริสต์นั้นใช้เพลงสวดเพื่อสรรเสริญพระเจ้ามานานแล้ว เป็นไปได้ไหมว่า ผู้เผยแผ่อาจใช้วิธีของศาสนาคริสต์เข้ามา เพื่อเข้าถึงพุทธศาสนิกชนในรูปแบบใหม่ ไม่ให้ธรรมะเป็นเรื่องที่น่าเบื่อ เพราะหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเมื่อเข้าสู่การปฏิบัติเพื่อออกจากกามคุณนั้น การฟังดนตรีถือเป็นข้อห้ามสำหรับบรรพชิต รวมถึงผู้ที่เข้าปฏิบัติธรรมที่สมาทานศีล 8 ก็มีการห้ามฟังเพลงและห้ามขับร้องเพลง ในหมวดขุททกวัตตุดุชนธกะที่ว่าด้วยข้อห้ามเกี่ยวเรื่องเล็กๆ น้อยๆ ของสมณะ พระพุทธเจ้าทรงห้ามไปดูฟ้อนรำขับร้อง ทรงห้ามขับธรรมด้วยเสียงขับอันยาว แต่ทรงอนุญาตให้สวดสรรภัญญะ (สวดใช้เสียงที่ไม่เสียสมณสาธูป)³⁴ การแต่งเพลงอิงเนื้อหาธรรมะจึงเป็นอีกรูปแบบใหม่ของการเข้าถึงผู้ฟังธรรมทางวิทยุที่แตกต่างจากสื่ออื่นๆ และมีความเหมาะสมกับฆราวาส

³⁴ สุชีพ ปุณฺณานุกาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน. (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539) หน้า 260.

2.3 สื่อโทรทัศน์

แม้ว่าสื่อโทรทัศน์จะเป็นสื่อที่เข้าถึงประชาชนในวงกว้างมากที่สุด แต่การจัดสรรเวลาสำหรับรายการพระพุทธศาสนานั้นยังมีน้อยและอยู่ในเวลาที่ไม่สะดวกสำหรับการเปิดรับชม แต่มีแนวโน้มในการจัดสรรคลื่นความถี่เพื่อการศึกษาและวัฒนธรรมซึ่งรวมถึงศาสนาด้วยอยู่ในร่าง พ.ร.บ.องค์การจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการคมนาคม เพื่อเพิ่มรายการโทรทัศน์และรายการวิทยุเกี่ยวกับการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมโดยเฉพาะมากขึ้นให้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันของประชาชน ขณะนี้สถานีโทรทัศน์ ช่อง 9 ช่อง 11 มีนโยบายที่แน่ชัด และมีปริมาณรายการธรรมะที่มากกว่าสถานีโทรทัศน์ช่องอื่นๆ

ผลงานวิจัยของพวงทอง อังกาบ (2538) กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยส่วนใหญ่เห็นว่ารายการเผยแพร่พระพุทธศาสนามีความจำเป็นต้องออกอากาศทางโทรทัศน์อย่างมาก แต่ยังเห็นว่ายังมีน้อย³⁵ จากความคิดเห็นดังกล่าวสามารถชี้ให้เห็นว่าคนส่วนมากเห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่มีความจำเป็นต่อการส่งเสริมคุณธรรมในสังคม แต่ปริมาณของรายการธรรมะทางโทรทัศน์และการเปิดรับชมมีน้อยเกินไป

รูปแบบรายการธรรมะที่มีอยู่ในปัจจุบัน แสดงถึงความใส่ใจในการปรับตัวให้เข้ากับความต้องการของคนในสังคม เป็นการเรียนรู้เพื่อสร้างกระแสใหม่ๆ ในการศึกษาธรรมะสำหรับคนรุ่นใหม่โดยเน้นไปที่เยาวชนเป็นสำคัญ

2.3.1. รายการโทรทัศน์ยังคงเน้นศรัทธาของประชาชนที่มีต่อสถาบันสงฆ์

การแพร่ภาพและเสียงรายการธรรมะทางโทรทัศน์จำนวนมากยังคงให้ความสำคัญกับภาพของผู้เผยแพร่ธรรม คือพระภิกษุ อยู่อย่างเดิม เนื่องจากภาวะของความเป็นภิกษุแสดงถึงความน่าเชื่อถือ ความศรัทธาของผู้รับชมที่ยังมีต่อภิกษุในฐานะผู้เผยแพร่ธรรม จนเป็นสัญลักษณ์ของรายการธรรมะที่ต้องมีพระสงฆ์นั่งเทศน์อยู่บนธรรมาสน์ หรือเป็นการเทศน์นอกสถานที่ที่แสดงความเป็นศาสนสถาน หรือป่าเขาที่ให้บรรยากาศของความวิเวกได้เป็นอย่างดี

2.3.2. รายการธรรมะกับเวลาแพร่ภาพ

จากผังรายการธรรมะทางโทรทัศน์ จำนวนรายการอยู่ในระดับที่พอใช้ แต่เวลาแพร่ภาพมีความยาวนานและอยู่ในช่วงเช้าตรู่เป็นส่วนใหญ่ งานวิจัยเกี่ยวกับการเปิดรับชมรายการธรรมะหลายฉบับให้ข้อสรุปที่ว่าเวลาเช้าตรู่เป็นเวลาที่ไม่สะดวกในการเปิดรับชมรายการ เนื่องจากความเคยชินของชาวพุทธ เวลาฟังธรรมคือตอนหัวค่ำ หลังการทำวัตรเย็นที่วัด เมื่อเสร็จจากภารกิจตลอดวัน พุทธศาสนิกชนแต่โบราณจึงจะไปฟังธรรม หรือเมื่อมีงานบุญต่างๆ เวลาเช้าตรู่

³⁵ พวงทอง อังกาบ, "พฤติกรรมกรรมการเปิดรับชมรายการเผยแพร่พระพุทธศาสนาทางโทรทัศน์ของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาสื่อสารมวลชน คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538) หน้า 92.

ของคนปัจจุบัน คือเวลาที่เร่งรีบในการเริ่มต้นวันใหม่ แม้ว่าคนส่วนใหญ่จะเห็นว่ารายการธรรมะเป็นสิ่งจำเป็นต่อสังคม แต่การจัดสรรเวลาออกอากาศไม่อำนวยความสะดวกต่อการรับชม รายการธรรมะที่มีผู้สนใจในวงจำกัดก็ยังมีติดตามชมน้อยลง

2.3.3. รูปแบบแปลกใหม่จำเป็นต่อรายการธรรมะทางโทรทัศน์

การเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อโทรทัศน์เพื่อให้ได้ช่วงเวลาที่ผู้ชมนิยมเปิดรับชมจะต้องสร้างรูปแบบที่น่าสนใจ มากไปกว่ารูปแบบบรรยายคนเดียวอย่างการแสดงธรรมจากพระสงฆ์ที่เป็นมา เพราะรายการโทรทัศน์มีลักษณะเฉพาะตัวให้สร้างสรรค์สื่อความหมายได้มากมาย การที่ทางสถานีโทรทัศน์นำเพียงเทปบันทึกภาพธรรมบรรยายของพระสงฆ์มาเปิดให้ครบเวลา แสดงถึงความเอาใจใส่ต่อการปรับปรุงรายการในระดับต่ำ

รูปแบบอภิปรายและกึ่งสารคดีเป็นรูปแบบที่เพิ่มความน่าสนใจ ทำให้รายการธรรมะเป็นเรื่องไม่น่าเบื่อ อย่างรายการตามหาแก่นธรรม (ซึ่งยุติการออกอากาศไปแล้ว) รายการชีวิตไม่สิ้นหวัง และรายการนี้แหละชีวิต คือตัวอย่างของรายการทางพระพุทธศาสนาที่ได้รับความนิยมจากผู้ชมเป็นอย่างดี แม้จะเป็นรายการที่มีจุดเน้นต่างกัน แต่ผู้ชมได้มีโอกาสฟังพระธรรมจากหลายด้าน จากประสบการณ์ตรงของคนที่มีชีวิตจริงในสังคมปัจจุบัน ธรรมะจึงเพิ่มมิติขึ้นมามากกว่าอยู่ในคัมภีร์

รายการโทรทัศน์เป็นสื่อเน้นบุคคลผู้ออกอากาศและรูปแบบนำเสนอ มากกว่าเน้นความลึกซึ้งของธรรมะ รายการธรรมะที่มีอยู่หลายรายการอาจเป็นเพียงการให้ธรรมะผ่านหูผ่านตาประชาชนให้พอระลึกได้ถึงความเป็นพุทธศาสนิกชนเท่านั้นเอง

2.4. สื่ออินเทอร์เน็ต

ความโดดเด่นของสื่ออินเทอร์เน็ตที่รวมเอาลักษณะของสื่อต่างๆ ไว้ทั้งหมดในรูปแบบหลายสื่อ (Multimedia) สามารถประมวลพระไตรปิฎก คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา คำสอนหัวข้อต่างๆ จากคณาจารย์หลากหลายที่น่าสนใจมารวมไว้ได้ทั้งตัวอักษร ภาพและเสียง สะดวกในการสืบค้น สามารถดาวน์โหลด (Down Load) มาเก็บไว้ในคอมพิวเตอร์ได้ ทำให้เป็นสื่อที่ได้รับความนิยมจากผู้ที่เป็นทั้งพุทธศาสนิกชน และไม่ใช่พุทธศาสนิกชน

2.4.1. ธรรมะในเว็บไซต์

นอกจากธรรมะตามแบบแผนดั้งที่ได้กล่าวมาแล้ว สิ่งที่น่าสนใจในเว็บไซต์ คืออัตโนมติของเจ้าของเว็บไซต์ที่แทรกไปกับธรรมะ ด้วยความสามารถเป็นเจ้าของสื่อได้เพียงแค่อัปโหลดสร้างเว็บไซต์ให้ออนไลน์ได้ ก็สามารถกำหนดเนื้อหาที่เผยแพร่ออกไปอย่างที่ไม่มีการเข้ามาควบคุมกลั่นกรองความถูกต้องที่น่าเสนอ เว็บไซต์บางเว็บที่ทำโดยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีความเห็นบิดเบือนมีเนื้อหาที่น่าพาให้เข้าใจธรรมะแบบผิดๆ ได้

2.4.2 สนามประลองความรู้ของผู้สนใจพระพุทธศาสนารุ่นใหม่

เมื่ออินเทอร์เน็ตเป็นพื้นที่สาธารณะที่เชื่อมต่อกอมพิวเตอร์เครื่องอื่นๆ ทั่วโลก กระดานสนทนาธรรมจึงเป็นสนามสำหรับเผยแพร่ความรู้ แสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนทัศนคติ และความรู้ทางพระพุทธศาสนากันได้อย่างไม่จำกัด กระดานสนทนาที่ได้รับความนิยมจำนวนมาก มักเป็นที่เว็บไซต์ที่รวมกระดานสนทนาประเด็นต่างๆ ไว้ เรื่องของพระพุทธศาสนาจะอยู่ที่กลุ่มศาสนาและปรัชญา ซึ่งเปิดกว้างสำหรับนักศาสนาและนักปรัชญาทั้งหมด การแสดงความเห็นและการโต้เถียงกันเรื่องศาสนาจึงเกิดขึ้นอย่างอิสระ

ข้อดีของกระดานสนทนา คือ การแสดงความเห็นของคนจำนวนมากทำให้ทราบถึงท่าทีที่มีต่อพระพุทธศาสนาในรูปแบบที่ต่างกัน ปัญหาใดที่เกิดขึ้นเป็นครั้งคราวเฉพาะสถานการณ์ ปัญหาใดที่เป็นที่ถกเถียงกันมาตลอด

ข้อเสียของกระดานสนทนาอยู่ที่โลกในอินเทอร์เน็ตไม่รู้จักเห็นหน้ากัน ทั้งยังใช้นามแฝงในการพูดคุย เนื้อความที่พิมพ์โต้ตอบกันจึงมีทั้งดีและไม่ดี ถูกต้องและไม่ถูกต้อง ผู้รับข้อมูลทางพระพุทธศาสนาจึงต้องกลั่นกรองความเห็นต่างๆ ให้ดี

2.4.3. สังฆทานผ่านอินเทอร์เน็ต

ธุรกิจการขายเครื่องสังฆทานเติบโตขึ้นตามความต้องการบุญของผู้คน นอกจากเว็บไซต์ให้สั่งจองชุดสังฆทานแล้ว กลางปี พ.ศ. 2544 มีเว็บไซต์ที่เปิดโอกาสให้ผู้ไม่มีเวลาทำสังฆทานผ่านอินเทอร์เน็ตได้ โดยมีชุดสังฆทานให้เลือก มีคำถวายให้สวดตาม มีคำอธิษฐาน การถวายสังฆทานแบบนี้ไม่เจาะจงบุคคลจริงๆ เพราะผู้ที่ดูแลเว็บจะไปทำสังฆทานให้แทน

การทำบุญผ่านอินเทอร์เน็ตเปลี่ยนขั้นตอนตามประเพณีเดิมไป ความหมายของการทำบุญคงมีความสำคัญอยู่ที่เจตนาอันเป็นมโนกรรมเท่านั้น กายกรรม วจีกรรม ที่กระทำด้วยความเคารพ เหลือเพียงการคลิกเมาส์อยู่บนหน้าจอคอมพิวเตอร์เท่านั้น ความสะดวกสบายของเทคโนโลยีทำให้ความสำคัญของวัฒนธรรมและองค์ประกอบของการกระทำกุศลในความเป็นศาสนาลดลง

3. แนวโน้มของพระพุทธศาสนาในยุคสื่อสารมวลชน

3.1. สำนักความคิดต่างๆ สร้างรูปแบบพระพุทธศาสนา

สำนักความคิดที่นำโดยพระภิกษุนักปฏิรูปพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อสังคม มีบทบาทในการเผยแผ่และพัฒนาพระพุทธศาสนามากกว่าองค์กรสงฆ์ซึ่งมีระบบการบริหารค่อนข้างเก่าและล้าสมัย การตีความคำสอนและแนวทางการปฏิบัติธรรมที่น่าสนใจได้กลายเป็นจุดสนใจของผู้ที่มีความศรัทธา ในระยะหลายทศวรรษที่ผ่านมาสำนักต่างๆ เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วทั้งในด้านคำสอนและจำนวนผู้นับถือ การรวมตัวเป็นกลุ่มทำให้เกิดพลัง สามารถขยายการเผยแผ่เข้าไปในสื่อมวลชนซึ่งมีส่วนทำให้พระพุทธศาสนาในเมืองไทยมีการเคลื่อนไหว

กระแสหลักของพุทธศาสนาในปัจจุบันจึงอยู่ที่กลุ่มคนที่หันมาสนใจพระพุทธศาสนา เห็นความสำคัญของการนำธรรมะเข้ามาแก้ไขปัญหาและประยุกต์เข้ากับสภาพสังคมในปัจจุบัน สำนักความคิดและมูลนิธิการพระพุทธศาสนาต่างๆ ถึงแม้จะมีจุดยืนเดียวกันคือสืบสานคำสอนของพระพุทธเจ้า แต่ก็มีท่าทีและวิธีการสื่อที่แตกต่างกันไปตามแนวคิดและกลุ่มเป้าหมาย ตัวอย่างเช่น

สวนโมกขพลารามของพุทธทาสภิกขุ วัดสวนแก้วของพระพยอม วัดพระธรรมกาย สันติอโศกของท่านโพธิรักษ์ เป็นตัวอย่างสำนักทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยที่มีการตีความแตกต่างกัน มีอิทธิพลต่อความเชื่อและวิถีทางการนับถือพระพุทธศาสนาของคนในสังคมไทยมานานปี มีสื่อเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนามากมาย สื่อเหล่านี้ล้วนแสดงจุดยืนของแต่ละสำนักได้เป็นอย่างดี

สำนักสวนโมกขพลารามของพุทธทาสภิกขุ สืบเนื่องมาจากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ในปัจจุบัน และการเติบโตของชนชั้นกลางในสังคมไทย พุทธทาสภิกขุได้ตีความคำสอนในพระไตรปิฎกและวัฒนธรรมของชาวพุทธไทยด้วยการใช้ปัญญาและเหตุผล ให้เรื่องราวในพุทธศาสนาเป็นเรื่องทางจิตล้วนๆ โดยลดทอนเรื่องปาฏิหาริย์และไสยศาสตร์ ให้ความสำคัญกับประโยชน์ที่คนสมัยปัจจุบันจะพึงได้รับจากการปฏิบัติธรรม เช่น ธรรมะคือหน้าที่ นิพพานเป็นเรื่องทางจิตใจที่สามารถเข้าถึงได้ทีละทีละเดี๋ยวนี้ เป็นต้น การตีความคำสอนในลักษณะดังกล่าวทำให้ความคิดของพุทธทาสภิกขุเป็นที่ยอมรับนับถือของคนทั่วไป โดยเฉพาะในกลุ่มชนชั้นกลางที่มีการศึกษา เนื่องจากคำสอนของท่านมีนัยเชิงวิชาการอย่างที่ยอมรับกันในแนวโน้มการศึกษาพระพุทธศาสนาปัจจุบัน นอกจากนั้นการสอนที่เข้าถึงแก่นพระพุทธศาสนาเน้นประโยชน์ในปัจจุบันด้วยคำพูดสั้นๆ หรือบทกวี เช่น คำว่า จิตว่าง ตัวกู-ของกู ทำให้คำสอนของท่านเป็นที่นิยมในสำนักความคิดต่างๆ ด้วย ผลงานของท่านจึงปรากฏอยู่ในสื่อมากมาย ได้รับการนำมากล่าวถึง เรียบเรียงพิมพ์ใหม่อยู่ไม่ขาดสาย

ในช่วงปี 2534 หนังสือพิมพ์คู่แข่งธุรกิจได้จัดการทำแบบสอบถามประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่าพระภิกษุที่ชาวกรุงเทพมหานครรู้จักมากที่สุดคือพระพยอม กัลยาโณ ในฐานะพระนักเทศน์และนักพัฒนา เนื่องจากพระพยอมปรากฏตัวต่อสาธารณชนและสื่อมวลชนมาก ด้วยลีลาการเทศน์และโครงการพัฒนาสังคมทำให้พระพยอมสามารถเข้าถึงและมีอิทธิพลต่อสื่อมวลชนและชนทุกชั้นของสังคมไทยอย่างกว้างขวางและมีประสิทธิภาพ

วัดพระธรรมกาย จัดระบบประชาสัมพันธ์ด้วยการตลาดสมัยใหม่ ใช้เทคโนโลยีของสื่อมวลชนอย่างเต็มเปี่ยมทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ และสื่ออินเทอร์เน็ต โดยอาศัยความทันสมัยของสื่อต่างๆ มาประชาสัมพันธ์หลักการของวัดที่เน้นการดึงคนเข้าวัดให้มากที่สุด มีความมุ่งหมายในการเผยแผ่วิชาธรรมกายที่เน้นการปฏิบัติสมาธิโดยเพ่งลูกแก้ว เพื่อการเข้าถึงธรรมกายในขั้นต่างๆ ทั่วโลก แต่สื่อของวัดพระธรรมกายก็ยังคงเป็นไปเพื่อคนเฉพาะกลุ่ม คือ เพื่อคนเข้า

วัดเป็นหลัก ข้อมูลเนื้อหาหลงลึกไปในวิชาธรรมกายและสังคัมธรรมกาย ประกอบกับภาพลักษณ์ของวัดพระธรรมกายไม่เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไปด้วยหลักการที่แฝงผลประโยชน์ทางธุรกิจ

สำนักสันติอโศกของพระโพธิรักษ์ พระโพธิรักษ์วิพากษ์วิจารณ์ความย่อหย่อนในธรรมวินัย ความเชื่อที่มงาย และวัตถุนิยมของพระสงฆ์ส่วนใหญ่ ท่านเน้นการประพฤติตนอย่างเคร่งครัด โดยการฉันอาหารมังสวิรัตเพียงวันละมื้อและใช้ชีวิตเรียบง่าย ยึดถือธรรมตามแบบเหตุผลนิยมของหมู่ภิกษุฝ่ายปฏิรูป เช่น พุทธทาสภิกขุและพระธรรมปิฎกมาปฏิบัติทั้งในหลักพุทธศาสนาและความบริสุทธิ์ทางศีลธรรม แต่การตีความทางพระพุทธศาสนาหลายครั้งคลาดเคลื่อนไปจากพระไตรปิฎก ความนิยมของประชาชนต่อสำนักจึงแยกกันเด็ดขาด คือ นิยมการปฏิบัติที่เคร่งครัด แต่ไม่ชอบใจการตีความคำสอนบางตอน สำนักสันติอโศกเน้นการเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อสิ่งพิมพ์ ที่ประหยัดแต่เผยแพร่ได้มาก สอดคล้องกับหลักการของสำนัก

พระธรรมปิฎก และมูลนิธิพุทธธรรมยึดแนวทางการเผยแพร่ธรรมะที่ถูกต้องตามแบบแผน แม้จะใช้ภาษาที่เป็นวิชาการมากขึ้น แต่ทรรคนะของพระธรรมปิฎกเป็นประโยชน์ในการนำพระพุทธศาสนามาให้พัฒนาสังคมไทยในด้านต่างๆ พระพุทธศาสนาสามารถครอบคลุมศาสตร์ได้ทุกแขนงโดยไม่บิดเบือนไปจากคำสอน ทำให้ท่านเป็นที่ยอมรับนับถือ แม้ในระดับโลก ด้วยผลงานที่ได้รับรางวัลยูเนสโกสาขาสันติภาพ พระธรรมปิฎกเป็นตัวแทนของปราชญ์แห่งยุคที่สามารถอนุรักษ์คำสอนไว้ได้ถูกต้องและให้ทรรคนะที่เข้าสมัย งานของท่านจึงเผยแพร่ไปตามสื่อมากมาย

แม้องค์กรสงฆ์ที่ดูแลเรื่องการปกครองคณะสงฆ์ยังไม่สามารถเข้าถึงและมีบทบาทในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเท่ากับสำนักความคิดข้างต้น มูลนิธิต่างๆ ของสถาบันสงฆ์เช่น มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ มูลนิธิมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เปรียญธรรมสมาคมแห่งประเทศไทย เป็นต้น ก็ได้สร้างระบบการเผยแพร่ให้ก้าวทันโลกด้วยสื่อต่างๆ ยังคงเผยแพร่คำสอนแนวอนุรักษ์นิยมและพระพุทธศาสนาแบบประเพณี แต่สำหรับมหาวิทยาลัยสงฆ์ก็นำเอาการศึกษาศาสตร์ต่างๆ เข้ามาเพื่อความเป็นสากลมากยิ่งขึ้น

การเคลื่อนไหวของพระพุทธศาสนาในสังคมเป็นไปอย่างกระจัดกระจายตามรูปแบบของแต่ละสำนัก ทำให้เกิดสายต่างๆ ของพระพุทธศาสนาขึ้นมา แนวคิดของบางสำนักสามารถกล่าวได้ว่าเป็นการปฏิรูปเพื่อการพัฒนา แต่บางสำนักเข้าข่ายการปฏิรูปที่บิดเบือนพระธรรม

ในระยะหลัง มูลนิธิทางพระพุทธศาสนาที่มีบทบาทในสื่อมวลชนโดดเด่น ได้แก่

เสถียรธรรมสถานซึ่งดำเนินการโดยแม่ชีต้นสนีย์ เสถียรสุด ก่อตั้งปี 2531 เน้นกลุ่มสตรีเยาวชน ครอบครัว และชุมชน มิได้มีการตีความหรือให้ความหมายทางธรรมที่ต่างออกไปจากกระแสที่ได้รับความนิยมเดิมอยู่แล้ว เพียงแต่ชี้เฉพาะกลุ่มเป้าหมายและจุดยืนอย่างชัดเจน เสถียรธรรมสถานให้ความสำคัญกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อมวลชนมาก มีสื่อมวลชนของมูลนิธิครบทุกแขนงทั้งสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ และอินเทอร์เน็ต ได้แก่ นิตยสารสาวิกา บทความทาง

พระพุทธศาสนาในหนังสือพิมพ์คม ชัด ลึก รายการวิทยุเพื่อนทุกข์ รายการโทรทัศน์เพื่อนทุกข์และรายการนี้แหละชีวิต และเว็บไซต์ www.sawika.org โดยเฉพาะรายการโทรทัศน์ นี้แหละชีวิต ทางช่อง 5 ที่ออกอากาศในช่วงเวลาที่ตรงกับละครหลังข่าวของช่องอื่นๆ เพื่อสร้างกระแสความสนใจธรรมะในหมู่ผู้ชมให้เพิ่มขึ้น เสถียรธรรมสถานมีจุดเด่นที่เป็นที่ยอมรับ ด้วยการนำเสนอธรรมะชั้นปฏิบัติด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย ให้ความรู้สึกว่าธรรมะเป็นเรื่องละเอียดอ่อนงดงาม ใช้ธรรมชาติและศิลปะเข้าสื่อกับผู้รับ ที่เป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ให้เข้าใจว่าธรรมะเป็นเรื่องทันสมัย คือ สามารถนำมาใช้ได้ในปัจจุบันให้รอดพ้นจากความทุกข์

เสถียรธรรมสถานมียุทธวิธีการเผยแพร่โดยเน้นคำสอนเรื่องทุกข์ ทุกข์ในที่นี้คือทุกข์เวทนา คือความพลัดพรากจากสิ่งที่รักที่พอใจ และความประสพกับสิ่งที่ไม่เป็นที่รักที่ไม่พอใจ ไม่ใช่ทุกข์ลักษณะ ที่เป็นสภาพที่คงทนอยู่ไม่ได้ ด้วยเนื่องจากคนในสังคมเกิดความทุกข์

มูลนิธิธรรมอิสสระ (วัดอ้นน้อย) โดยหลวงปู่พุทธอิสสระ ก่อตั้งเมื่อปี 2542 เน้นกลุ่มเพื่อสังคม การใช้ธรรมเพื่อการแก้ปัญหาสังคมต่างๆ บทบาทการเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ เริ่มต้นจากกลุ่มผู้ศรัทธาที่มีกำลังทรัพย์และสื่ออยู่มีมือ จึงมีทั้งคอลัมน์ประจำในหนังสือพิมพ์ผู้จัดการ และหนังสือพิมพ์ธรรมลีลา นอกจากนี้ก็ยังมีรายการวิทยุของตัวเองอีกด้วย

สำนักความคิดหรือมูลนิธิต่างๆ ดังที่กล่าวมามีฐานการนับถือยอมรับกว้าง จึงมีอิทธิพลต่อสื่อมวลชน ทั้งในด้านองค์กรสื่อมวลชนยินดีที่จะนำความคิดนั้นๆ มาเผยแพร่ออกเป็นสื่อต่างๆ ตามสมควร และมูลนิธิดังกล่าวมีศักยภาพในการผลิตสื่อเพื่อการเผยแผ่เป็นของตนเอง พระพุทธศาสนาในรูปลักษณะต่างๆ จึงแพร่ไปสู่ประชาชน การขยายการเผยแผ่ไปตามสื่อ เป็นการวัดการเติบโตของรูปแบบต่างๆ ของพระพุทธศาสนาอย่างเป็นรูปธรรม

3.2. สื่อมวลชนแหล่งข้อมูลพระพุทธศาสนา

ระบบการศึกษาพระพุทธศาสนาผ่านทางความสัมพันธ์ของคนในสังคม ระหว่างคนกับวัด ระหว่างวัดกับวัดเป็นเครือข่ายที่ทำให้พระพุทธศาสนาเคลื่อนไหวต่อจากการรับสารจากสื่อมวลชน โดยเฉพาะในสังคมเมือง วัดมีบทบาทในการพัฒนาชุมชน สร้างศาสนสถานพัฒนาเป็นพื้นที่สาธารณะเพื่อการท่องเที่ยวและธุรกิจของวัดมากกว่าเป็นศูนย์กลางการเผยแผ่อย่างแต่ก่อน บทบาทการเผยแผ่จึงตกเป็นของสื่อมวลชนโดยผ่านองค์กรทางพระพุทธศาสนาต่างๆ ด้วยคุณลักษณะของสื่อมวลชนที่สามารถบันทึกธรรมไว้นานารูปแบบ นำออกเผยแพร่ได้สะดวก หากต้องการรับรู้ธรรมะก็หันหน้าเข้าหาสื่อมวลชน ฆราวาสทั่วไป ที่สนใจนอกจากจะศึกษาด้วยตนเองแล้ว ก็ต้องเข้าวัดเข้าวาในวันพระเพื่อฟังเทศน์ฟังธรรมไปตามเรื่อง สื่อมวลชนจึงเป็นทางเลือกในการค้นคว้าธรรมะต่างๆ ที่ต้องการ

3.3. การนับถือบุคคล

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อมวลชนต้องอาศัยกำลังทรัพย์และกำลังศรัทธาเพื่อเข้าไปใช้พื้นที่สาธารณะนั้นได้ เนื้อหาพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในสื่อโดยเฉพาะสื่อโทรทัศน์มักมาจากการคัดสรรตามความนิยมบุคคลของประชาชน เป็นการตอกย้ำความน่าเชื่อถือและเคารพหลักการที่มาจากท่านนั้นท่านนี้โดยเฉพาะ เนื่องการเผยแพร่ผ่านสื่อมวลชนเป็นการรับรองความถูกต้อง เพิ่มความน่าเชื่อถือของบุคคลที่ปรากฏต่อการรับรู้ของสาธารณชนมากยิ่งขึ้น ไม่สามารถมองทะลุไปถึงหลักการที่ถูกต้องของพระพุทธศาสนา แต่ติดอยู่กับบุคคลและแนวคำสอนนั้นๆ

3.4. ผู้หญิงกับบทบาทของผู้เผยแพร่พระพุทธศาสนา

ภาพลักษณ์ของการเผยแพร่พระพุทธศาสนามักจะเป็นภาพของพระภิกษุหรืออุบาสกซึ่งเป็นผู้ชาย ส่วนอุบาสิกาซึ่งเป็นสตรีนั้นเป็นภาพของผู้รับพระธรรมและผู้นำในการทำทานมากกว่าการเป็นผู้เผยแพร่ แม้ว่าจริงๆ แล้วผู้หญิงก็ทำหน้าที่ในการสอนธรรมะอยู่แล้ว แต่ในระยะหลังนี้บทบาทของสตรีกับพระพุทธศาสนาได้เผยแพร่ผ่านสื่อมวลชนมากขึ้น ประกอบกับข่าวการประพาศิตธรรมวินัยของพระสงฆ์มีมากจนผู้คนไม่แน่ใจในพระสงฆ์ สตรีที่เป็นทุกข์หันมาพึ่งธรรมะ ศึกษาปฏิบัติธรรมมีมาก

กิจกรรมการเผยแพร่ของเสถียรธรรมสถาน คือตัวอย่างที่โดดเด่นของบทบาทดังกล่าว เสถียรธรรมสถานสร้างแนวคิดของความเป็นสตรีตั้งแต่ชื่อสื่อคือ สาวิกา อันหมายถึงสาวกของพระพุทธเจ้าที่เป็นผู้หญิง การสอนธรรมะด้วยภาษา ลีลาที่อ่อนหวาน การมุ่งเผยแพร่ธรรมะให้กับกลุ่มผู้หญิงนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะผู้หญิงเป็นฐานของผู้สนใจธรรมะซึ่งมีจำนวนมากกว่าผู้ชาย ผู้หญิงเป็นฐานของครอบครัวในการดูแลเลี้ยงดูลูก หากสามารถปลูกฝังธรรมะได้ตั้งแต่ในระดับสถาบันครอบครัว ก็สามารถที่จะสร้างรากฐานที่ดีงามในสังคมได้

มีนาคม ปี พ.ศ. 2544 รศ.ดร.ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาที่มีผลงานเกี่ยวกับสตรีและพระพุทธศาสนามากมาย ได้สละเพศฆราวาส รับการบรรพชาจากคณะภิกษุสงฆ์ และภิกษุณีสงฆ์ สยามนิกาย จากประเทศศรีลังกา มีฉายาในเพศบรรพชิตว่า ธัมมันททา สามเณริณีธัมมันททาสีบสานงานเผยแผ่ศาสนาอย่างมั่นคง ท่านเป็นผู้ให้ความรู้ทางธรรมในรายการโทรทัศน์ ชีวิตไม่สิ้นหวัง ซึ่งเคยเป็นพิธีกรในรายการดังกล่าวอยู่ถึง 7 ปี (พ.ศ. 2537 – 2543) และยังให้ความรู้เกี่ยวกับภิกษุณีในเว็บไซต์

มีการเปิดประเด็นในเรื่องนี้อย่างกว้างขวางเป็นเวลานานนับเดือน เกิดกรณีภิกษุณีพิพาทมีทั้งฝ่ายที่สนับสนุน และฝ่ายที่คัดค้าน ซึ่งดูเหมือนว่าฝ่ายที่คัดค้านมีข้ออ่อนด้อยในเหตุผลกว่าของนักวิชาการหลายๆ หน่วยงานซึ่งออกมาสนับสนุนด้วยเหตุผลที่ชัดเจนและเชื่อถือได้จากพระไตรปิฎก ไม่ว่าจะเหตุผลของฝ่ายสนับสนุนหรือฝ่ายคัดค้านจะสรุปลงอย่างไร อย่างไรก็ตาม การบวชภิกษุณีแสดงจุดยืนในการนับถือศาสนาของสตรี และเป็นการนำสตรีไทยเข้าสู่บทบาทใหม่ในศาสนา

4. ข้อเสนอแนะในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสื่อมวลชน

4.1. อุดมการณ์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสื่อมวลชน

อุดมการณ์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสื่อมวลชน คือ การยกระดับการศึกษาพระพุทธศาสนาทั้งในแง่การใช้ปัญญาเพื่อสื่อสารธรรมะกับคนปัจจุบัน และการขยายการรับรู้คำสอนต่อคนหมู่มาก การริเริ่มความสำคัญของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสื่อมวลชนนั้น เริ่มจากสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อที่พัฒนาเพื่อการเรียนรู้โดยตรง ศาสตร์หรือสถาบันใดๆ ที่มีสื่อเพื่อเผยแผ่ความรู้จะเป็นที่ยอมรับและเพิ่มสถานะทางสังคม สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือหลักในการเผยแพร่ความคิดและความรู้ในวงกว้าง และยังสามารถสะท้อนภาพการตอบรับจากผู้รับได้เป็นอย่างดี นิตยสารธรรมจักษุของมหา มกุฏราชวิทยาลัยและหนังสือพิมพ์พระพุทธศาสนาของสวนโมกขพลาราม เป็นตัวอย่างการริเริ่มการใช้สื่อมวลชนเพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่มีความเก่าแก่ไม่แพ้กัน ด้วยเห็นความสำคัญของการผลิตสื่อทางปัญญาให้เป็นที่รับรู้อย่างกว้างขวางสำหรับประชาชน สังคมจะพัฒนาไปได้ดี ถ้าหากคนในสังคมได้มีโอกาสรับความรู้จากสื่อต่างๆ ได้โดยสะดวก แม้กลุ่มผู้อ่านและพรรณนาของธรรมจักษุและพุทธศาสนาจะต่างกันบ้าง โดยนิตยสารธรรมจักษุเน้นการศึกษาคำสอนแนวประเพณี การฝึกฝนความรู้ในคณะสงฆ์และเผยแผ่ออกไปทั้งในกลุ่มสงฆ์รวมถึงคนทั่วไป หนังสือพิมพ์พุทธศาสนาจะเน้นคำสอนแนวปฏิรูปเพื่อสังคม เผยแผ่แนวคิดการนำมาปฏิบัติเพื่อประโยชน์ในชีวิตปัจจุบันให้มากที่สุด สิ่งพิมพ์ทั้ง 2 ฉบับก็เป็นสื่อที่ตอบสนองอุดมคติการเผยแพร่พระพุทธศาสนาได้ดี ด้วยบุคลากรผู้เผยแผ่มีคุณภาพ จุดประสงค์ที่มั่นคงต่อพระพุทธศาสนา

สื่อพระพุทธศาสนาที่ดี มักมีจุดเริ่มต้นจากความยึดมั่นในคำสอนของกลุ่มคนและรวมตัวกันเป็นองค์กรเพื่อศาสนาไม่มุ่งหวังผลประโยชน์ทางธุรกิจ ไม่คิดถึงกำไรในระบบการค้า องค์กรทางพระพุทธศาสนาเหล่านี้จึงมีฐานความศรัทธาที่มั่นคง ทำให้มีพลังในการผลิตสื่อที่มีคุณภาพ ตั้งแต่สื่อสิ่งพิมพ์ที่เผยแพร่กันในกลุ่ม ไปจนถึงการได้รับความสนใจจากสังคมจนสามารถมีรายการทางโทรทัศน์ได้ การมุ่งประโยชน์ต่อผู้รับเป็นสำคัญทำให้มีความเอาใจใส่ต่อการคัดเลือกบุคลากรผู้มีความรู้ดีมาทำหน้าที่เผยแผ่ การเลือกสรรเนื้อหา ทุ่มเทศความคิดใช้กุศโลบายเพื่อสร้างรูปแบบการสอนธรรมะที่น่าสนใจ เหมาะสำหรับกลุ่มผู้รับประเภทต่างๆ ได้เป็นอย่างดี

สื่อมวลชนนับเป็นแหล่งความรู้และเป็นหนึ่งในกระบวนการหล่อหลอมความคิด เมื่อนำมาใช้ประโยชน์เพื่อสนับสนุนการเผยแพร่พระพุทธศาสนาควรยึดถือเจตนารมณ์ของพุทธศาสนา หรือจุดมุ่งหมายของการสอน ได้แก่

1. จักขุญาณกรณียา เพื่อสร้างดวงตา คือ ปัญญา ความรู้ความเข้าใจให้เกิดขึ้น
2. ทมถายะ เพื่อรู้จักฝึกฝนตัวเอง
3. อุปสมายะ เพื่อพัฒนาจิตให้สงบระงับ
4. อภิญญาเย เพื่อความรู้ยิ่ง

5. สัมโพธายะ เพื่อความรู้ดี
6. นิพพานายะ เพื่อความดับเพลิงกิเลสและกองทุกข์

เนื้อหาคำสอนใดๆ ในสื่อ ต้องเป็นไปเพื่อจุดมุ่งหมายดังกล่าว นอกจากความถูกต้องตามแบบแผนของพระพุทธศาสนาแล้ว ยังต้องสามารถปรับใช้เพื่อเติมเต็มความต้องการของบุคคลและสังคมแล้วแต่กรณีอีกด้วย

4.2. การเผยแผ่กับประโยชน์ในพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติ เน้นการศึกษาและการกระทำเพื่อขัดเกลาความประพฤติและจิตใจให้ไกลจากกิเลส คำสอนของพระพุทธเจ้านั้นเหมาะกับบุคคลทั่วไป อุบาสก อุบาสิกาผู้ใกล้ชิดศาสนา สมณะผู้อยู่ในเพศบรรพชิต ให้หลักในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง แก้ไขปัญหาในระดับต่างๆ หลักปฏิบัติกว้างๆ สำหรับฆราวาส คือ ทาน ศีล และ ภาวนา ส่วนสำหรับบรรพชิตคือ ศีล สมาธิ และปัญญา

การศึกษาและปฏิบัติธรรมะเป็นไปเพื่อประโยชน์หรือผลที่มุ่งหมายในศาสนา คือ อุตตะ 3 ได้แก่

1. ทุฏฐธรรมิกัตถะ ประโยชน์ปัจจุบัน ประโยชน์โลกนี้ ประโยชน์ขั้นต้น
2. สัมปรายิกัตถะ ประโยชน์เบื้องหน้า ประโยชน์ในภพหน้า ประโยชน์ขั้นสูงขึ้นไป
3. ปรมัตถะ ประโยชน์สูงสุด จุดหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน³⁶

จุดมุ่งหมายสูงสุดของศาสนา คือ การขจัดกิเลส เพื่อให้บรรลุถึงพระนิพพาน อันเป็นธรรมที่ไม่เวียนมาเพื่อความเกิดแก่เจ็บตายอีก เพราะธรรมทั้งหลายนอกจากนั้นย่อมมีความเสื่อมสิ้นเป็นธรรมดา ประโยชน์ปัจจุบันและประโยชน์เบื้องหน้าก็ยังคงถึงความแปรเปลี่ยน พระพุทธเจ้าตรัสรู้เพื่อหนทางที่จะเข้าถึงประโยชน์สูงสุด คือ พระนิพพาน

สภาพสังคมในปัจจุบันทำให้ท่าทีของคนในสังคมไทยบางกลุ่มที่มีต่อพระพุทธศาสนา เปลี่ยนไป ด้วยผลของความขัดแย้ง แก่งแย่งกันในสังคม คุณธรรมที่ปฏิบัติต่อกันเลือนหายไปจากสังคม ความทุกข์จากปัญหาต่างๆ ก่อเกิดขึ้นมาในหลายรูปแบบ ผู้มีทุกข์จึงสนใจพระพุทธศาสนา ในฐานะของศาสนาเพื่อการขจัดซึ่งความทุกข์ มีการตีความคำสอนเพื่อนำมาประยุกต์ให้เข้ากับการแก้ปัญหาในสภาพการณ์ปัจจุบัน โดยภาพรวมเป็นขั้นที่นับว่าบรรลุถึงประโยชน์ขั้นต้น

แม้ว่าการรับรู้ของประชาชนจะทราบถึงประโยชน์ อีก 2 ระดับของพระพุทธศาสนา คือ สัมปรายิกัตถะ และปรมัตถะ แต่ประโยชน์ทั้ง 2 ประการนั้น ผู้ที่ศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างจริงจังจึงจะมีความเห็นที่ถูกตรงตามคำสอน แต่สำหรับประชาชนส่วนใหญ่ การเผยแผ่สารทางศาสนา

³⁶ พระไตรปิฎกเล่ม 30. ขุททกนิกาย จุฬนิกาย ข้อ 673 หน้า 333 อ้างถึงใน ธรรมปิฎก, พระ. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. (กรุงเทพฯ: บ. สหธรรมิก จำกัด, 2539), หน้า 131.

รวมถึงการขาดการศึกษาในเรื่องดังกล่าวทำให้เกิดความคิดเห็นต่อเรื่องนี้ออกเป็น 2 กระแสใหญ่ๆ คือเป็นเรื่องไกลตัว ยากที่จะปฏิบัติให้ถึงเป้าหมาย แต่ประโยชน์ปัจจุบันก็เพียงพอต่อชีวิตประจำวันแล้ว และประโยชน์ในภพหน้าเป็นเรื่องที่พิสูจน์ไม่ได้ เป็นเพียงสิ่งจูงใจให้ทำดี เป็นการให้รางวัลหรือบทลงโทษเชิงอุปมาเรื่องสวรรค์นรกเท่านั้น การตีความเพื่อเผยแพร่ธรรมจึงมักเป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบันภพ อย่างสวรรค์อยู่ในอกนรกอยู่ในใจสำหรับผู้ที่มีการศึกษาและไม่เชื่อในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด ในสื่อมวลชนประเภทสิ่งพิมพ์ยังคงมีสิ่งพิมพ์ที่ตอบสนองความเชื่อในเรื่องผีและไสยศาสตร์ซึ่งนำมาเกี่ยวพันกับความเป็นพุทธ ทำให้สถานภาพของพระพุทธศาสนาสำหรับประชาชนบางกลุ่มไม่สามารถจะแยกออกจากเรื่องดังกล่าวได้

เนื่องจากการที่มวลชนผู้รับสารเป็นผู้ที่มีความรู้ความสนใจต่อศาสนาไม่เท่ากัน การเผยแพร่พระพุทธศาสนาเพื่อความดำรงอยู่ของธรรมะในสื่อมวลชนนั้น จึงเสนอเรื่องกว้างๆ เพื่อให้ผู้คนจำนวนมากเข้าใจได้ง่าย ธรรมะในระดับนำไปใช้ในชีวิตรประจำวัน และธรรมะเพื่อการแก้ไขปัญหาระดับสังคม ซึ่งเป็นข้อจำกัดของการสื่อสารมวลชนที่ไม่อาจตอบสนองอุดมการณ์สูงสุดของพระพุทธศาสนาได้ดี เนื่องจากการจะเข้าถึงธรรมะในระดับขั้นสูงกว่าและขั้นสูงสุดดังกล่าวนั้น ผู้ศึกษาจะต้องใช้การสื่อสารระหว่างบุคคล คือการเข้าไปศึกษาอย่างจริงจังกับกัลยาณมิตรผู้มีความรู้ และการสื่อสารภายในตน คือการปฏิบัติธรรมทั้งสมาธิและวิปัสสนาอย่างจริงจัง

การเสนอเนื้อหาทางพระพุทธศาสนาในระดับปฏิญญธรรมิกัตถะ คือเพื่อประโยชน์ขั้นต้นนั้นก็นับว่าเพียงพอแล้วกับสภาพสังคมปัจจุบัน จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง หากมีการนำเสนอในปริมาณและคุณภาพที่เพียงพอ คุณภาพนั้นหมายถึง คำสอนที่ถูกต้อง การตีความที่เป็นประโยชน์ต่อผู้รับสารและไม่ผิดต่อหลักธรรมวินัย

4.3. ข้อบกพร่องของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสื่อมวลชน

ความบกพร่องของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสื่อมวลชนมาจากการที่เนื้อหาภายในสื่อ นั้นๆ ไม่ตอบสนองต่อจุดมุ่งหมายของการสอนของพระพุทธเจ้าดังที่กล่าวไปแล้ว นอกจากนี้ปัจจัยอื่นๆ ที่ทำให้ภาพลักษณ์ของพระพุทธศาสนาในสื่อมวลชนบางส่วนไม่ดี คือ

4.3.1. การตกอยู่ภายใต้กระแสของบริโภคนิยมตลาดการค้าขายข้อมูล พระพุทธศาสนาที่ย้ายที่การเผยแพร่มาสู่สื่อมวลชน กลายเป็นสินค้าที่มีบรรจุกฎเกณฑ์ต่างๆ กันไปอยู่ในตลาดให้เลือกตามจริตของแต่ละกลุ่ม แต่ละบุคคล เห็นได้จากธรรมะที่แทรกอยู่ในสื่อต่างๆ ที่ผลิตออกมาง่าย ๆ ปรับรูปแบบนำเสนอให้แปรไปตามกลุ่มเป้าหมาย ก็เป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่เปี่ยมไปด้วยคุณธรรมของสื่อเหล่านั้นๆ แล้ว

4.3.2. การมุ่งขายข่าวความประพฤติดิฉิธรรมวินัยและตีแผ่ความการกระทำอันน่าติเตียนในมุมมองสังคมของพระภิกษุสงฆ์ เรื่องนี้เป็นดาบสองคมในการนำเสนอข้อเท็จจริงต่อสังคมตามหน้าที่ของสื่อมวลชน แต่มีผลกระทบต่อความศรัทธาในสถาบันสงฆ์ สังคมไทยที่ยกให้

ภิกษุเป็นตัวแทนพระพุทธศาสนา เป็นผู้นำในการเผยแผ่หลักธรรม ศรัทธาที่คลอนแคลนต่อศาสนบุคคลย่อมมีผลต่อศาสนาไปด้วยสำหรับคนส่วนใหญ่ที่ไม่สามารถแยกหลักการออกจากบุคคลได้อันที่จริง ปัญหานี้เกิดขึ้นเพราะคนไทยยึดที่ตัวพระสงฆ์มากกว่าพระธรรม เคยมีผลงานวิจัยที่สรุปออกมาได้ชัดเจนว่า คนไทยที่เป็นพุทธศาสนิกชนส่วนมากนับถือศรัทธาที่ตัวพระสงฆ์ ดังนั้นเมื่อต่อมามีการเปิดโปงพฤติกรรมพระสงฆ์ในทางลบ ก็ทำให้ศรัทธานั้นหมดลงไป ทั้งๆ ที่พระธรรมคำสั่งสอนไม่เคยเปลี่ยน และนั่นคือหลักของพระพุทธศาสนาที่ควรยึดถือ

4.3.3. ความสามารถในการใช้สื่อมวลชนของศาสนบุคคลยังมีไม่เต็มที่ ศาสนบุคคลที่มีความรู้ทั้งด้านปริยัติและปฏิบัติมีมากทั้งที่เป็นพระสงฆ์และฆราวาส แต่การถ่ายทอดผ่านสื่อมวลชนยังทำได้ไม่เต็มที่ ยิ่งเคยชินกับวิธีแบบดั้งเดิมที่ไม่อาจเข้าถึงคนรุ่นปัจจุบันได้ดีพอ บุคลากรด้านศาสนาควรจะมีความรู้ในเรื่องการจัดทำ “สาร” ให้เหมาะสมกับสื่อแต่ละชนิด รวมทั้งศึกษาการใช้สื่อวิทยุ โทรทัศน์ และอินเทอร์เน็ตตามหลักวิชาการ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเผยแผ่ด้วย

4.3.4. ไสยศาสตร์ในสื่อมวลชน มักจะเชื่อมโยงเข้ากับความเป็นพุทธ เนื่องจากพระสงฆ์บางกลุ่มก็ละเมิดพุทธบัญญัติ เป็นผู้ปลุกเสกสร้างวัตถุมงคลเครื่องรางของขลังเอง ภาพพระสงฆ์ที่ปรากฏอยู่บนนิตยสารประเภทเรื่องลึกลับเพื่อยืนยันความศักดิ์สิทธิ์ทำให้พระพุทธศาสนาไม่อาจจะลบภาพไสยศาสตร์ออกไปได้ ถึงแม้กระแสการความมั่งงายในไสยศาสตร์จะลดลงตามการศึกษาที่เชื่อถือในวิทยาศาสตร์และสิ่งทีพิสูจน์ได้มากขึ้น แต่สื่อมวลชนก็ยังคงตอกย้ำเรื่องราวที่ต้องใช้วิจารณญาณในการชมการอ่านอยู่ดี สถาบันสงฆ์ที่นับว่าเป็นผู้แทนแห่งพระพุทธศาสนาควรให้ความสำคัญกับการดูแลความประพฤติของพระสงฆ์ให้เป็นผู้ทรงอยู่ในคันถะธรรมา วิปัสสนาธรรมาเพื่อสืบศาสนา หรือเป็นนักวิชาการที่มีศักยภาพในการประยุกต์คำสอนกับสังคม กวดขันกับพระสงฆ์ผู้ยังวางตัวเป็นเกจิอาจารย์ศักดิ์สิทธิ์ สื่อมวลชนควรให้ความสำคัญเผยแพร่ภาพลักษณ์ที่ดีของพระสงฆ์เหล่านี้มากกว่าพระไสยศาสตร์ นอกจากปัจจัยจากศาสนบุคคลแล้ว เรื่องไสยศาสตร์หรือการถือโชคลางเป็นจิตวิทยาง่ายๆ ที่ให้คำตอบกับความรู้สึกของคนเราที่เชื่อว่าชีวิตไม่มีความปลอดภัย ไม่มีความมั่นคง จึงต้องหาที่พึ่ง อย่างคนโบราณก็ไปนับถือผีสังเทวดา สื่อมวลชนควรเน้นการเผยแผ่ด้านเนื้อหาคำสอนหลักของพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วยตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ยึดสัจจะเป็นที่พึ่ง นำพาชีวิตให้เป็นไปในทางดีได้ด้วยการกระทำของตนเอง ไม่ใช่สิ่งศักดิ์สิทธิ์บันดาล เพื่อปรับความเข้าใจในพระพุทธศาสนาให้ถูกต้องว่าพระพุทธศาสนาเป็นคนละอย่างกับไสยศาสตร์

4.4. ธรรมะในสื่อประเภทต่างๆ ควรเป็นอย่างไร

4.4.1. สื่อสิ่งพิมพ์

สื่อสิ่งพิมพ์ทางพระพุทธศาสนาเป็นกระแสหลักของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สื่อสิ่งพิมพ์ที่มีคุณภาพนั้นมีอยู่มากมาย แต่มีผู้อ่านในวงแคบ โดยมากมักผลิตเพื่อเป็นธรรมทาน เผยแพร่กันในกลุ่มองค์กรพุทธและผู้สนใจ หากผลิตเพื่อจำหน่ายก็เป็นสื่อที่ไม่หวังผลกำไร สื่อมวลชนที่ออกสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาอย่างหนังสือพิมพ์หรือนิตยสารถ้าไม่มีทุนเพียงพอ ทำได้ไม่นานก็ต้องเลิกกิจการไปอย่างน่าเสียดาย สิ่งพิมพ์ที่มีคุณภาพหลายฉบับที่อยู่ได้นานจะมีจำนวนพิมพ์ไม่มากและมีฐานผู้อ่านอยู่แล้วเฉพาะกลุ่ม สิ่งพิมพ์เหล่านี้ต้องอ้างอิงองค์กรและบุคคลที่น่าเคารพเชื่อถือ ถ้าเป็นสิ่งพิมพ์ที่ไม่เป็นที่รู้จักก็ยากที่จะอยู่รอดได้ เพราะปัจจัยสำคัญของการผลิตสื่อสิ่งพิมพ์เพื่อเผยแผ่ให้กว้างออกไป ก็ขึ้นอยู่กับยอดจำหน่าย ที่จะแปรมาเป็นทุนให้การหล่อเลี้ยงให้กิจการดำเนินต่อไปได้

สื่อสิ่งพิมพ์ทางพระพุทธศาสนาควรมีการประชาสัมพันธ์เป็นเครือข่ายไปยังกลุ่มของสื่อมวลชน โรงเรียน มหาวิทยาลัย วัด เพิ่มเนื้อที่การประชาสัมพันธ์ให้คนรับรู้และสนใจ ความสวยงามเป็นช่องทางหนึ่งที่สำคัญที่สามารถดึงดูดให้คนรุ่นใหม่สนใจ อยากหยิบขึ้นมาเปิดอ่าน ความสวยงามไม่ใช่หลักที่ต้องการนำเสนอ แต่เป็นการส่งเสริมภาพลักษณ์ของธรรมะที่ทันสมัย พิถีพิถัน เห็นได้จากการออกแบบหนังสือเล่มในปัจจุบัน ก็มีการนำองค์ประกอบทางศิลปะทั้งภาพ สี ลวดลาย วัสดุ ลักษณะต่างๆ ให้หนังสือธรรมะไม่ใช่หนังสือเชยๆ อีกต่อไป หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสารทางพระพุทธศาสนา ก็ควรมีการปรับปรุงด้านความงามด้วย

สื่อสิ่งพิมพ์ที่จำหน่ายได้มาตลอดคือ นิตยสารพระเครื่อง เรื่องลึกลับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่สื่อเหล่านี้มิได้เป็นตัวแทนของสื่อที่มีคุณภาพ เป็นการค้ากับเรื่องที่คนสนใจ อยากรู้มากกว่า ควรรู้ สื่อดังกล่าวนี้ มักยกเอาสิ่งต่างๆ อย่างปาฏิหาริย์มาเป็นสื่อเพื่อชักจูงเข้าหาธรรมะ แต่เป้าหมายที่ว่าเป็นสื่อเพื่อให้ก้าวต่ออาจไม่ชัดเจนพอ ทั้งผู้เผยแผ่และผู้รับสื่อประเภทนี้จึงยังคงติดอยู่กับเปลือกไม่สามารถก้าวเข้าไปสู่ธรรมะที่แท้ได้

4.4.2. รายการวิทยุ

การผลิตรายการวิทยุเพื่อพระพุทธศาสนาเป็นสื่อที่มีศักยภาพในการเผยแผ่ไม่น้อยไปกว่าสิ่งพิมพ์ เพราะเครื่องรับวิทยุมีราคาไม่แพง ทุกครัวเรือนสามารถหาซื้อมาฟังได้ การบรรยายธรรมะทางวิทยุก็ให้บรรยากาศคล้ายการฟังธรรมะตามวัด เนื่องจากผู้ฟังจำได้ยินน้ำเสียงที่เน้นเนื้อหาธรรมะให้เด่นชัดขึ้นมา การใช้ภาษา สื่การเทศน์ของผู้บรรยายแต่ละท่านทำให้เกิดการจดจำ ความนิยมชมชอบเพื่อจะติดตามฟังในโอกาสต่อไปได้ การเทศน์ที่น่าฟังนี้เป็นลักษณะเฉพาะตัวในสื่อวิทยุ โดยเฉพาะพระสงฆ์ส่วนมากจะมีความสามารถในการเทศน์จูงใจคนที่เหมาะกับการเผยแผ่ในสื่อวิทยุและโทรทัศน์ แต่หากเขียนเพื่อเผยแผ่ทางสื่อสิ่งพิมพ์นั้นอาจทำได้ไม่ดีเท่าเทียมกัน เว้นแต่จะเป็นการถอดเทปคำบรรยายคำต่อคำคงลักษณะของแต่ละท่านไว้ ให้ผู้อ่านระลึกถึงคำเทศน์ของท่านได้

รายการธรรมะทางวิทยุจัดเป็นรายการเฉพาะกลุ่มผู้สนใจใกล้ชิดพระพุทธศาสนา เท่านั้นติดตามฟัง เป็นข้อดีของการเพิ่มสื่อเพื่อผู้สนใจธรรมะโดยเฉพาะที่สามารถฟังธรรมะอันถูกต้องได้เต็มที่ตามสถานีวิทยุเพื่อพระพุทธศาสนา รายการเหล่านี้เป็นรายการที่มีเนื้อหาที่ดีมากบรรยายโดยอาจารย์สอนธรรมะที่มีความรู้ดี แต่ยังไม่สามารถเรียกความสนใจจากผู้ฟังทั่วไปที่ไม่มีความสนใจเป็นพิเศษในพระพุทธศาสนาได้เท่าที่ควร

ส่วนรายการธรรมะที่ทั้งผู้สนใจศึกษาธรรมะและคนทั่วไปก็ไม่นิยม คือรายการที่ผู้ดำเนินรายการ โดยมากเป็นพระสงฆ์อาศัยช่วงเวลากว้างออกอากาศเป็นการเรียไรเพื่อให้คนมาทำบุญที่วัดและค่าเช่าสถานี การบรรยายธรรมส่วนมากก็ยกอานิสงส์ในการทำทานขึ้นมาสนับสนุนการบริจาค ดึงดูดให้คนต้องการผลจากการทำทาน มากกว่าเล็งเห็นประโยชน์ในการสร้างเพื่อศาสนา บัณฑิตค่าเช่าสถานีเป็นสิ่งที่จำเป็นในการออกอากาศ แต่ควรใช้เวลาเล็กน้อยเท่านั้น หากรายการธรรมะนั้นมีเนื้อหาดี ความศรัทธาของผู้ฟังก็จะสนับสนุนรายการให้ดำเนินต่อไปได้ดีเอง โดยไม่ต้องมีการเรียไรให้ลดคุณค่าของรายการ มหาเถรสมาคมออกมาตรการควบคุมเกี่ยวกับการเรียไรออกอากาศนี้แล้ว แต่การรุดค้นให้รายการแต่ละรายการดำเนินไปตามหลักปฏิบัติยังคงไม่รัดกุม ต้องมีการกระตุ้นกันอยู่เนืองๆ

รายการธรรมะดีๆ สำหรับบุคคลทั่วไป คือ รายการธรรมบรรยายจากพระภิกษุที่มีชื่อเสียง เช่น สมเด็จพระสังฆราช พระธรรมปิฎก เป็นต้น เท่านั้น รูปแบบอื่นๆ ของรายการธรรมะเพื่อกลุ่มคนฟังทั่วไปยังไม่ปรากฏ

การผลิตรายการธรรมะเท่าที่มีอยู่จึงมีอยู่ 2 กลุ่มที่เด่นชัด ประเภทที่ดีก็จัดอยู่ในประเภทธรรมะที่ลึกซึ้ง ต้องอาศัยศรัทธาจากกลุ่มผู้สนใจโดยเฉพาะ และประเภทที่ต้องมีการจัดระเบียบเนื้อหาการบรรยาย ให้อยู่ในรูปในรอย ไม่เอาตัวอย่างการเป็นดีเจหรือมัคนายกเรียไรผ่านวิทยุ ทำให้ภาพลักษณ์ของรายการธรรมะทางวิทยุพลอยต่างพร้อยไปด้วย รายการธรรมะที่เด็กฟังได้ผู้ใหญ่ฟังดียังไม่เหมาะสมควรกับการใช้สื่อวิทยุกระจายเสียงเพื่อการเผยแผ่ในวงกว้างในกลุ่มคนที่มากกว่าเดิมอย่างที่ควรจะเป็น เพราะการพัฒนาการศึกษาธรรมะ ไม่เพียงแต่เพิ่มสื่อในการศึกษาธรรมะให้กับผู้สนใจอยู่แล้วเท่านั้น แต่คนทั่วไปที่ยังไม่สนใจคือกลุ่มเป้าหมายสำคัญของพระพุทธศาสนา

4.4.3. รายการโทรทัศน์

รายการธรรมะทางโทรทัศน์ส่วนมากไม่ได้รับความนิยมเท่าที่ควร นอกเหนือจากความไม่สะดวกเรื่องเวลาการออกอากาศที่เข้าเกินไปแล้ว รูปแบบรายการเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ผู้ชมไม่สนใจเปิดรับชมเท่ากับรายการบันเทิง หรือสารคดีอื่นๆ สาเหตุสำคัญคือรายการธรรมะไม่ใช่รายการสนุก คนส่วนมากเปิดโทรทัศน์ขึ้นมาเพื่อผ่อนคลายความเครียดหรือติดตามข่าวสารนโยบายของสถานีโทรทัศน์มักจะไม่ถึงถึงความสำคัญของรายการที่ส่งเสริมคุณธรรม แต่ผลที่

ปรากฏออกมาโดยมากรายการธรรมะส่วนใหญ่เป็นเพียงรายการไม้ประดับที่ผลิตขึ้นมาเพื่อให้สนองนโยบายเท่านั้น มิได้มีการสร้างสรรค์อะไรใหม่ๆ เท่าที่ควร ขนบเดิมของการสื่อความหมายว่าเป็นรายการธรรมะด้วยการขึ้นภาพดอกบัวประกอบดนตรีไทยก่อนการเสนอรายการ ตัดเข้ารายการก็พบพระสงฆ์นั่งเทศน์บนธรรมาสน์ ฉากหลังเป็นโต๊ะหมู่บูชาบ้าง วัตถุประสงค์อารามบ้าง เป็นเพียงการนำเทปบันทึกภาพการเทศน์มาเปิดให้ครบเวลาเท่านั้น แสดงถึงการขาดความเอาใจใส่ในกระบวนการผลิต หรือความสามารถในการจัดนำเสนอ "สาร" ผ่านสื่อโทรทัศน์มีไม่มาก จึงต้องอาศัยการเทศน์ที่ผู้ชมคุ้นเคยไปก่อน บางรายการก็ออกอากาศเพื่อเพิ่มกลุ่มผู้ชม เพิ่มกลุ่มคนทำบุญอย่างรายการมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) ซึ่งกำลังดำเนินการสร้างมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งใหม่ที่ อ.วังน้อย รายการโทรทัศน์ มจร. ความยาวครึ่งชั่วโมง มีแต่การรายงานความคืบหน้าของการก่อสร้าง โครงการต่างๆ ของมหาวิทยาลัย และสถานที่ที่ผู้ศรัทธาติดต่อบริจาคได้ ธรรมบรรยายก็ว่าด้วยอานิสงส์ของการบริจาคทรัพย์เพื่อสร้างศาสนสถานเท่านั้น

สื่อโทรทัศน์สามารถสร้างรูปแบบในการสื่อสารกับคนจำนวนมากให้น่าสนใจได้ อย่างการผลิตเป็นละคร สารคดี สันทนา และรูปแบบอภิปรายอย่างรายการตามหาแก่นธรรม ก็ได้รับความนิยมจากผู้ชมเป็นอย่างดี

รายการตามหาแก่นธรรม ทางช่อง 11 เป็นรายการที่มีผู้ตอบรับ ติดตามชมมาก เนื่องจากรายการผลิตขึ้นมาสนองความต้องการที่จะเสาะแสวงหาธรรมะที่แท้จริง ท่ามกลางสังคมที่เต็มไปด้วยความเปลี่ยนแปลง ขาวความประพฤติผิดธรรมวินัยของพระสงฆ์ การแสวงหาผลประโยชน์โดยอาศัยพระพุทธศาสนา การตีความคำสอนและเผยแพร่แบบผิดๆ ประชาชนที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตกมากขึ้นนิยมกระบวนการอภิปรายเพื่อการค้นหาข้อเท็จจริงของแก่นธรรม และการแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระเพื่อการแก้ไขปัญหาในกรณีต่างๆ ของพระพุทธศาสนา โดยไม่อ้างอิงกับสถาบันใด แม้จะได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ในแง่ลบจากคณะสงฆ์ที่มักจะถูกเป็นหัวข้อการอภิปราย แต่รายการนี้ก็ได้รับการตอบรับอย่างดีจากผู้ชม แม้จะเลิกผลิตรายการไปแล้ว แต่การตามหาแก่นธรรมก็ยังคงอยู่บนกระดานสนทนาในอินเทอร์เน็ตในชื่อเดิม มีการตั้งกระทู้ถามตอบจากคนทั่วไป โดยทีมงานกลุ่มเดิมของรายการร่วมตอบคำถามและอภิปรายในแต่ละประเด็นด้วย บรรยายภาคของการศึกษาโดยการใช้ฐานความรู้ทางพระพุทธศาสนาของตนมามีส่วนในการแสดงความเห็น เป็นรูปแบบใหม่ของชนชั้นกลางและปัญญาชน ที่ลดทอนความเชื่อแบบพุทธแนวประเพณี ส่งเสริมให้ผู้ชมได้คุ้นเคยกับการ "คิด" เพื่อแก้ปัญหา ฟังความเห็นจากรอบด้านในการตัดสินใจทางพุทธใดๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม มิให้เป็นผู้ถูกครอบงำทางความคิดได้โดยง่าย

รายการโทรทัศน์ที่ประกอบไปด้วยสื่อทางภาพและเสียง น่าจะเน้นการใช้สัญลักษณ์เข้ามาเพื่อสื่อสารให้แปลกใหม่น่าสนใจ ต่างไปจากขนบเดิมๆ หลายปีก่อนเคยมีรายการเกี่ยวกับธรรมะที่ใช้สัญลักษณ์ทางภาพอันเป็นสื่อที่ใช้กันอยู่แล้วในจิตรกรรมทางพระพุทธ

ศาสนา ใช้เทคนิคการถ่ายภาพและตัดต่อภาพที่สวยงาม ประกอบกับเสียงผู้บรรยายหลักธรรมที่ไพเราะ น่าฟัง สร้างความสงบ ผู้ชมสามารถติดตามคำพูดและภาพสัญลักษณ์นั้นๆ เป็นรายการที่มีการนำเสนอที่ดีมาก แต่ก็เลิกผลิตไปหลายปีแล้ว รายการที่มีการใส่ใจในทุกขั้นตอนการผลิตนั้นควรจะเพิ่มจำนวนให้มากขึ้น เพราะประชาชนเองก็เห็นความสำคัญของรายการธรรมะ แต่ต้องยอมรับว่ารายการธรรมะทางโทรทัศน์นั้นมีชนบทที่นำเบื่อ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับปรุงการนำเสนอ เพื่อหยุดความสนใจของผู้ชมได้แทนที่เมื่อเห็นภาพพระสงฆ์นั่งเทศน์นิ่งๆ ก็พากันเปลี่ยนช่อง ฝายผลิตรายการของสถานีโทรทัศน์ควรเล็งเห็นความสำคัญในส่วนนี้ให้มาก และปรับเวลาการออกอากาศให้รายการธรรมะได้อยู่ในช่วงเวลาที่มีผู้ชมเปิดรับชมจำนวนมากบ้าง จึงจะคุ้มกับการที่ลงทุนเอาใจใส่ผลิตรายการ เพื่อให้รายการธรรมะเป็นที่กล่าวขานชกชวกันดูในหมู่ผู้ชม การเผยแพร่ธรรมะทางโทรทัศน์จึงจะสัมฤทธิ์ผล

4.4.4. อินเทอร์เน็ต

สื่อพระพุทธศาสนาทางอินเทอร์เน็ตที่มีคุณภาพทั้งด้านเนื้อหาและรูปลักษณะมีอยู่มากมาย สามารถรองรับความต้องการศึกษาธรรมะได้ทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นพระไตรปิฎกออนไลน์ คำสอนจากพระสงฆ์หรืออาจารย์ต่างๆ เสียงธรรมออนไลน์ เพลงธรรมะ รูปเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ที่มีประโยชน์สะดวกต่อการค้นคว้าและจัดเก็บข้อมูล เพียงแต่ว่าการประชาสัมพันธ์ให้ทราบถึงเว็บไซต์ธรรมะต่างๆ มีไม่เพียงพอ

เยาวชนคนรุ่นใหม่นิยมใช้ใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อการเรียนรู้และการทำงานหรือเวลาว่างไปกับการเล่นอินเทอร์เน็ตมาก ควรหาวิธีดึงดูดให้เขาเหล่านั้นเข้าเว็บไซต์ทางพระพุทธศาสนา จากการสังเกตการณ์ในกระดานสนทนาของหลายเว็บไซต์ พบว่า มีเยาวชนจำนวนมากไม่น้อยมักตั้งหัวข้อขอความช่วยเหลือด้านข้อมูลพระพุทธศาสนาเพื่อการทำรายงานบ้าง เพื่อนำไปตอบแก่ชาวต่างชาติ เพื่อนต่างศาสนาบ้าง จุดนี้จึงควรสร้างเว็บไซต์ที่รวบรวมข้อมูลทางพระพุทธศาสนาเพื่อเยาวชนโดยเฉพาะ เน้นแนวการเรียนรู้ การทำรายงานอย่างสร้างสรรค์ ประมวลคำถาม-คำตอบ ยอดนิยมสำหรับชาวต่างชาติต่างศาสนาให้เยาวชนรู้จักหลักศาสนาอย่างชัดเจนสามารถตอบข้อสงสัยของตนเองและผู้อื่นได้ เยาวชนที่ได้ความกระจ่างด้านพระพุทธศาสนาจะเป็นกำลังในการเผยแผ่ศาสนาต่อไปได้

ข้อด้อยบางประการ คือ การควบคุมเนื้อหาที่ปรากฏในอินเทอร์เน็ต โดยเฉพาะการถกเถียงกันในกระดานสนทนา ที่มีไว้เพื่อเผยแพร่ แลกเปลี่ยนทัศนคติเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา กลายเป็นการโต้แย้งกันด้วยถ้อยคำที่รุนแรง พาดพิงองค์กรต่างๆ ทำให้ผู้ที่เข้ามาอ่านเกิดอคติต่อผู้ที่อ้างตัวว่าศึกษาธรรมะ หรือก่อให้เกิดความเชื่อเอนเอียงไปในกรณีที่เผยแพร่สิ่งๆ ที่บิดเบือนไปจากคำสอนแต่อ้างว่าเป็นพระพุทธศาสนา การควบคุมการเผยแพร่เนื้อหาทางอินเทอร์เน็ตยังไม่ครอบคลุมได้ทั่วถึง

4.5. สิ่งที่ต้องเพิ่มเติมเพื่อให้การเผยแพร่ในสื่อสมบูรณ์

4.5.1. การเผยแพร่เชิงรุก

4.5.1.1. การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสื่อมวลชนเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างผู้ที่มีความรู้ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและผู้มีความรู้ด้านการสื่อสารมวลชน การพัฒนาควรเริ่มที่บุคคลากรที่มาทำหน้าที่ผู้เผยแพร่ต้องมีความรู้ทั้ง 2 ด้านเป็นอย่างดี นอกจากนั้นยังต้องมีความรู้รอบตัวสามารถประยุกต์สร้างรูปแบบการบรรยายหรือการนำเสนอให้เข้ากับคนสมัยปัจจุบันได้ เพื่อให้ผู้รับสารได้รับข้อมูลทางพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมในรูปแบบที่น่าสนใจ

4.5.1.2. ผู้รับสารเป็นเป้าหมายหลักของการเผยแพร่ ควรมีการสำรวจความคิดเห็นและความต้องการของผู้รับสารด้านพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง เพื่อนำมาศึกษา สร้างกลวิธีเพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสื่อมวลชนอย่างมีประสิทธิภาพ

4.5.1.3. สร้างกระแสการนำพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันหลายๆ ทางในสื่อมวลชน ไม่ใช่เพียงแค่บทความเผยแพร่เท่านั้น การลงข่าวประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่างในศาสนาควรกระจายไปในสื่อที่เข้าถึงคนทุกเพศทุกวัยมากขึ้น ให้ผู้รับสารได้มีโอกาสรับรู้ข้อมูลทางพระพุทธศาสนา

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาเชิงรุกจึงต้องเน้นความสำคัญไปที่สื่อที่เป็นตัวบุคคลที่เป็นบุคคลากรในองค์กรสงฆ์และประชาชนภายนอกโดยรวม รวมตัวกันขึ้นมาเพื่อทำกิจกรรมด้านการสื่อสารเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ ในด้านของผู้เผยแพร่นอกจากจะต้องมีความเชี่ยวชาญในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี รู้จักนำกุศโลบายมาสอนแก่บุคคลกลุ่มต่างๆ แล้ว ยังต้องเรียนรู้เทคโนโลยีการสื่อสารเพื่อประโยชน์ในการเผยแพร่ ใช้ภาษาร่วมสมัยในการสื่อสารธรรมะ นำศัพท์หรือภาษาที่ปัจจุบันนิยมใช้มาอธิบายด้วยหลักพระพุทธศาสนาแต่ไม่นำศัพท์ในศาสตร์อื่นมาอธิบายหลักธรรม ประยุกต์สถานการณ์ปัจจุบันกับธรรมะ เป็นต้น พระสงฆ์จำเป็นต้องเรียนรู้ศาสตร์ต่างๆ เพื่อปรับตัวเข้ากับสังคม ชวราวาสผู้เผยแพร่ต้องปรับยุทธวิธีในการเผยแพร่ให้มีความทันสมัย ศึกษาการใช้สื่อมวลชนประเภทต่างๆ ให้เกิดประสิทธิภาพ ใช้ศิลปะเข้ามาสื่อให้มีความสวยงามน่าสนใจ ที่สำคัญการเผยแพร่ต้องอยู่ในทิศทางที่ถูกต้อง มีจุดเด่นเป็นแบบของพระพุทธศาสนาเอง ไม่ตกอยู่ภายใต้กระแสการครอบงำของตะวันตก และทิศทางการพัฒนาแบบเดิมๆ

4.5.2. การปลูกฝังธรรมะแก่เยาวชนและครอบครัว

พระพุทธศาสนาไม่ใช่เพียงการสอนเรื่องคุณธรรมเท่านั้น แต่เป็นรากฐานของประเพณีและวัฒนธรรมไทย การศึกษาพระพุทธศาสนาของเยาวชนที่มีอยู่ในหลักสูตรประถมและมัธยมกับหนังสือเรียนประจำวิชาเพียงเล่มเดียวนั้น อาจจะไม่เพียงพอต่อการสร้างนิสัยให้ดีงาม

เพราะเมื่อหมดคาบ เด็กๆ ก็หันเข้าหาความบันเทิงอื่นๆ อย่างโทรทัศน์ หนังสือการ์ตูน เกม คอมพิวเตอร์ เป็นต้น สถาบันศิลปวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนา (มายา) ได้ทำการสำรวจพบว่า เยาวชนใช้เวลาในการไปโรงเรียนเฉลี่ย 1,000 กว่าชั่วโมงต่อปี แต่ใช้เวลาในการดูโทรทัศน์กว่า 2,000 ชั่วโมงต่อปี สื่อที่ทำขึ้นมาดึงดูดเยาวชน เพื่อส่งเสริมการบริโภคความบันเทิงและสินค้าต่างๆ ของเยาวชน มิใช่เป็นเพียงการซื้อขายเท่านั้น แต่เป็นหล่อหลอมพฤติกรรม ความคิดอ่านของเยาวชน ตั้งแต่เด็ก สื่อโทรทัศน์และหนังสือดีๆ สำหรับเยาวชนนั้นก็ยังมีมาก แต่เน้นไปเพื่อส่งเสริมจินตนาการ และพัฒนาการด้านอื่นๆ ในส่วนของการวางรากฐานจิตใจที่ดีของเยาวชนนั้นยังมีน้อยเกินไป ควรจะเพิ่มให้เยาวชนรับรู้มากขึ้นจนสามารถซึมซับจนเกิดความคุ้นเคยต่อคำสอนได้ แม้เรื่องราวของศาสนาจะเป็นเรื่องที่ยากต่อการสอน เพราะเด็กมักจะระแวงระวังไปก่อนว่าเป็นเรื่องน่าเบื่อ สื่อต่างๆ จึงควรคิดค้นรูปแบบการนำเสนอที่น่าสนใจสำหรับเยาวชน เท่าที่มีอยู่ในรูปของนิทาน ประกอบภาพเรื่องพุทธประวัติและชาดกนั้นก็นับว่าพอใช้ได้ในระดับหนึ่ง แต่เรื่องราวที่เป็นแก่นธรรมะของพระพุทธศาสนาสำหรับเยาวชนยังไม่มีการผลิตออกมาให้เหมาะสมกับการเรียนรู้ของเยาวชนอย่างจริงจัง หากหน่วยงานที่รับผิดชอบหรือองค์กรใดๆ ใส่ใจต่อการพัฒนาด้านจิตใจของเยาวชนได้ทำการศึกษาความสามารถด้านภาพและเสียงในสื่อต่างๆ จะพบว่ามัลติมีเดียเพื่อสร้างความสนใจได้อีกมาก

นอกเหนือไปจากการเพิ่มปริมาณสื่อพระพุทธศาสนาเพื่อเยาวชนแล้ว ก็ต้องผลิตสื่อสำหรับครอบครัวด้วย เพราะครอบครัวเป็นโรงเรียนแรกสำหรับเยาวชน การอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่สำคัญต่อการกำหนดลักษณะนิสัยและบุคลิกภาพของลูกอย่างยิ่ง บางครั้งแม้ต้องการจะสอนเรื่องของธรรมะแก่เด็กในครอบครัว แต่พ่อแม่ผู้ปกครองอาจจะไม่ทราบวิธีที่ดีเพื่อสื่อสารเรื่องนี้ได้ เนื่องจากความสนใจของบรรดาพ่อแม่มักจะไปอยู่ที่การทำมาหากินหมด สื่อพระพุทธศาสนาเพื่อพ่อแม่ผู้ปกครองจึงสำคัญ ไม่ว่าจะหนังสือ รายการวิทยุ รายการโทรทัศน์ ก็ควรมีเพื่อให้เนื้อหาและวิธีการให้ธรรมะที่ถูกต้องเหมาะสมแก่เยาวชนได้

4.5.3. สื่อธรรมะเพื่อผู้ไม่สนใจพระพุทธศาสนา

คนไทยส่วนใหญ่ที่นับถือพระพุทธศาสนาแต่เพียงในลัทธิมนต์ ไม่มี ความสนใจในพระพุทธศาสนา นอกจากการปลุกฝังเรื่องคุณธรรมการทำบุญตามประเพณีต่างๆ ในครอบครัว และการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน เป็นกลุ่มที่จำเป็นต้องใช้ทั้งลักษณะเฉพาะตัวของสื่อแต่ละประเภทเพื่อสร้างรูปแบบการนำเสนอที่แปลกใหม่ ร่วมกับการนำกุศโลบายต่างๆ ที่พระพุทธเจ้ามาใช้ในการที่พระองค์ใช้เผยแผ่พระธรรมแก่ผู้ที่ไม่รู้จักแม้คำว่า “พุทธ” มีความเป็นไปได้ในการนำมาประยุกต์ใช้ โดยเฉพาะการถามเพื่อให้เกิด อย่างปฏิปจฉาพยากรณ์ ย้อนถามก่อนแล้วค่อยตอบ ตัวอย่างการถามเช่นนี้มีปรากฏมากในพระไตรปิฎก คนปัจจุบันที่นิยมการหาคำตอบด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ มีเหตุผลสนับสนุน การท้าทายให้คนหยุดคิด

และหาคำตอบเป็นวิธีที่เหมาะสม การน้อมศรัทธาการเชื่อตามๆ กันมาแต่โบราณไม่สามารถจูงใจให้เข้าถึงแก่นคำสอนได้ ตัวอย่างการสอนจากแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด ที่ใช้การทำท่ายอย่างอ่อนโยนว่า “เก่งจริงอย่าทุกข์ดี แน่จริงความรู้ท่วมหัวต้องเอาตัวรอดนะ” เป็นการทำให้ผู้รับสารฉุกคิดแล้วจึงแนะแนวหลักธรรมเพื่อการปฏิบัติใช้ชีวิตอยู่กับปัจจุบันขณะให้พ้นไปจากทุกข์ สื่อจะต้องสร้างสะพานดึงคนรุ่นใหม่เข้ามาสนใจให้ได้ก่อน แล้วเข้าสู่เนื้อหาธรรมะที่แท้ต่อไป

ควรปรับปรุงนำภาษาร่วมสมัยมาใช้เพื่อสื่อสารธรรมะให้เห็นภาพที่ถูกต้องของพระพุทธศาสนา ในขณะที่เดียวกันก็เพิ่มสื่อเกี่ยวกับการอธิบายภาษาบาลีและศัพท์ทางศาสนาให้มากขึ้น เพื่อให้ผู้คนเข้าใจ มีความเคยชินกับภาษาพระ เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์คำสอนให้อยู่ในรูปภาษาบาลี ว่าไม่ใช่เป็นเพียงบทสวดมนต์ที่ใช้ในพิธีกรรมต่างๆ ให้ดูศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น

4.5.4. การดูแลเนื้อหาคำสอนในสื่อมวลชน

พระพุทธศาสนาในเมืองไทยไม่เคยมีองค์กรอย่างเป็นทางการเข้ามาควบคุมเนื้อหาที่เสนอผ่านสื่อไปยังประชาชน พุทธในแบบต่างๆ จึงเกิดขึ้นมามากมาย ขมราวาสทั่วไปอาจสืบสนว่าพระพุทธศาสนาจริงๆ แล้วสอนอะไรและอย่างไร “ผู้รู้” ในพระพุทธศาสนาต้องรู้จริงในคำสอนอย่างไรใช้ อย่างไรไม่ใช่ อย่างไรควรเผยแพร่ อย่างไรไม่ควร เนื้อหาธรรมะแนวพุทธธรรมในสื่อมวลชนแยกเป็น 2 สาย สายปริยัติเน้นศึกษาตามคัมภีร์อนุรักษ์ไว้ทั้งภาษาและการตีความคำสอน ส่วนสายปฏิบัตินอกจากมียึดพระสูตรที่ว่าด้วยการฝึกสมาธิและวิปัสสนาแล้ว ยังถือตามคำสอนกุศโลบาย และประสบการณ์การปฏิบัติธรรมของอาจารย์เจ้าสำนักต่างๆ เนื้อความดังกล่าวบางครั้งอาจจะไม่สนับสนุนซึ่งกันและกัน นักศึกษาของทั้งสองสายต่างติดตามข้อมูลข่าวสารของสำนักที่ตนสนใจเท่านั้น และเกิดความขัดแย้งกันเอง คอยตรวจตราหาความบกพร่องของแต่ละฝ่าย สื่อมวลชนที่นำเสนอเนื้อหากระจัดกระจาย ยังไม่สามารถตัดสินความถูกต้องหรือประนีประนอมระหว่าง 2 กระแสใหญ่นี้ได้ แม้ว่าความหลากหลายของพระพุทธศาสนาเป็นปรากฏการณ์ที่แสดงการพัฒนาทางความคิดในคำสอนที่ควบคู่ไปกับสภาพสังคมและการรับวัฒนธรรม แต่ทหรณะต่างๆ กันเหล่านี้ทำให้สังคมพระพุทธศาสนาไทยเป็นแบบพหุนิยม หลีกเลี่ยงการขัดกันอยู่ในที่ไม่ได้ การสร้างเครือข่ายอย่างค่อยเป็นค่อยไปเพื่อสื่อสารกันระหว่างองค์กรรักษาความเข้าใจที่ถูกต้องในหลักธรรมให้อยู่ในมาตรฐานเดียวกัน เป็นการตรวจสอบซึ่งกันและกัน ควรจะจัดให้มีขึ้นเพื่อลดความสับสนของขมราวาสในหลักธรรมการปฏิบัติและความเปื้อนนำของประชาชนในกรณีความขัดแย้งต่างๆ

สื่อมวลชนเป็นกลไกหนึ่งในกระบวนการเผยแพร่หลักธรรมไปสู่มวลชนและทำหน้าที่ดึงมวลชนเข้ามาหาศาสนา เพื่อให้คนเข้ามาสู่การสื่อสารภายในตน คือการปฏิบัติธรรมเพื่อให้เกิดประสิทธิผลตามจุดมุ่งหมายของศาสนา เพื่อทำหน้าที่ดังกล่าวให้สมบูรณ์จึงเกิดการปรับตัวของการ

เผยแผ่ในสื่อมวลชนออกมาในรูปแบบที่ดีมากน้อยต่างกัน สิ่งดังกล่าวสะท้อนภาพการเคลื่อนไหว
ของพระพุทธศาสนาในสังคมปัจจุบัน